

Ассоциация финно-угорских университетов

NH Collegium Fennno-Ugristarum

И. Г. ИВАНОВ

Словарь терминов по истории
на марийском языке
для общеобразовательных школ

Сыктывкар – Ижевск – Йошкар-Ола –
Саранск – Бадачоньтомай
2011

Terminologia scholaris * Школьная терминология

Главный редактор серии
Янош Пустай

Redigit
János Pusztay

Редакционный совет:

М. С. Федина, Л. П. Федорова, Э. В. Гусева, А. В. Родняков

Ассоциация финно-угорских университетов

NH Collegium Fenno-Ugristarum

И. Г. ИВАНОВ

Марий йылме дене кыдалаш
школлан историй термин-влак мутер

Сыктывкар – Ижевск – Йошкар-Ола –
Саранск – Бадачонътомай
2011

Редактор:

Мустаев Е. Н., канд. филол. наук, профессор кафедры общего и финно-угорского языкоznания Института финно-угроведения ГОУВПО «Марийский государственный университет»

Одобрено термино-орфографической комиссией Республики Марий Эл (протокол заседания № 8 от 20.04.2011 г.).

Издание CD-варианта материала профинансировано Венгерской национальной организацией Всемирного конгресса финно-угорских народов.

Подготовка и издание словарей были осуществлены при финансовой поддержке Совместной программы Совета Европы и Европейского Союза для Российской Федерации «Национальные меньшинства в России: развитие языков, культуры, СМИ и гражданского общества». Мнения, высказанные в данном документе, не могут быть использованы как официальное мнение Совета Европы или Европейского Союза.

Иванов И. Г.

**Словарь терминов по истории
на марийском языке для общеобразовательных школ**

**Марий йылме дене кыдалаш
школлан историй термин-влак мутер**

Ответственный за выпуск *А. В. Родняков*
Обложка и макет *С. П. Назаркин, Е. И. Синяева*

Подписано в печать 25.05.2011
Формат 84 × 108 1/32. Усл. печ. л. 3,78
Заказ № 739. Тираж 300 экз.

Отпечатано в типографии Издательства Мордовского университета
430005, г. Саранск, ул. Советская, 24

HU ISSN 2061-5647
ISBN 978-963-9876-49-1

© Ассоциация финно-угорских университетов, 2011
© NH Collegium Fennno-Ugricum, 2011
© Иванов И Г., Остапов Н. В., 2011

Предисловие главного редактора

Одна из главнейших целей Европейского Союза - сохранять языковое и культурное разнообразие Европы. Эта цель может быть достигнута только в сотрудничестве с многонациональными государствами.

Языки могут сохраниться и развиться только в случае, если ими пользуются дома, школе и во всех жизненных сферах.

Программа NH – CFU (Collegium Fenno-Ugricum) Terminologia scholaris * Школьная терминология разработана с целью возвращения финно-угорских языков РФ в школьный обиход.

Для этого нужно было создать терминологию всех школьных предметов, как пользуясь результатами терминообразования 1920-30-х годов, так и создавая новые термины.

В результате реализации проекта «Создание терминологических словарей на национальных языках для общеобразовательных школ в регионах проживания финно-угорских народов Российской Федерации» в рамках совместной программы Совета Европы и Европейского Союза для Российской Федерации - «Национальные меньшинства в России: развитие языков, культуры, СМИ и гражданского общества» была выработана терминология по литературе, языку, истории, обществознанию, математике, химии, физике, биологии, информатике, географии на пяти финно-угорских языках РФ (коми, мариийский, удмуртский, мокшанский и эрзянский).

Терминологические словари были одобрены термино-оформографическими комиссиями данных финно-угорских республик.

Главный редактор выражает свою искреннюю благодарность за поддержку проекта Совету Европы и Министерству регионального развития РФ, главному координатору проекта Марине Фединой (Сыктывкарский государственный университет), сокоординатору и издателю Алексею Роднякову (Мордовский государственный университет), Венгерской национальной организации Всемирного конгресса финно-угорских народов, и прежде всего всем авторам.

Badacsonytomaj, NH-CFU, 1-го марта 2011 г.
Янош Пустай (Pusztay János)

A**Авангардизм****Авангардизм**

ХХ курымысо сымыктыш туравеллык, йырвел түням сүретлымаште тудо ондаксе принцип деч корангаш тёча, у йён ден формо-влакым кычалашаш верч шога.

Автономий**Автономия**

Иктаж-могай элын посна кундемышты же илышым, конституцийлан энертен, шкевуя виктарымаш.

**Авторитаризм
(лат. кучем)****Авторитаризм
(лат. власть)**

Кучем радам, күшто посна ең мерсотын чумыр илышыжым шке кидышкы же руалтен налын.

**Аграрле
цивилизаций
(син. тукымйұла
мерсото)****Аграрная
цивилизация (син.
традиционное
общество)**

Мерсотын виянгме корнышты же түнгілтыш ошқылым ыштыме жапым ончыктымаш, тунам ең-влакын илышышт чыла шотыштат мланде дene гына кылдалтын, калык илыш шотым тукым гыч тукымыш күснен толшо түшкан илыме нормо, пирля паша, иктешын, икгай чонпоянлык ўла виктарен шогеныйт.

Академизм**Академизм**

XVI-XIX курымласе сүретсүмектиш туралык. Ойыртемже: илыш деч корангаш, акрет годсо классик умылымашым формальне күчилтмаш, сүреттүсүм (образым) идеализироватлымаш, сюжетым күлеш оғыл (условность) семин ончымаш.

Акрет Грек полис**Древнегреческий
полис**

Ола-кугыжаныш, акрет Грекийште обществын да күгүжанышын илышкыл-озанлык да политике организацийшт. Полис-общиниш тұрысправан ең-влак пуреныйт, нунын кажныштын мланым кучаш да политике дene заниматлаш правашт лиийн.

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Акret Грек цивилизаций (Акret Греций)	Древнегреческая цивилизация (Древняя Греция)	Балкан пелеотрошто, Эгей тензыссе отролаште, Изи Азийын касвел ужашышты же верланыше кутыжка-полис-влакын түшкә лўмышт. IV курым гыч нине мланде-влак эрвел Рим империйиш пуреныйт.
Акret йўла годсо (тошто) илышынъынг	Первобытные (архаическое) общество	Айдемитукымын виянме корнышты же икымше тошкалтыш. Тушто пашам тўшкан ыштеныйт, лектышыжым тёр пайленыйт, малпогым пырля кученыйт, чыланат иктёр лиийныят, ыштыме годым эн тыглай ўзгарым кучылтыныт, илышышт пўтишек манаш лиеш пўртўс дene кылдалтын.
Акret Русь	Древняя Русь	IX-XIII курымласе эрвел-славян княжестве-влакын иктешлен каласыме лўмышт.
Акret Тўния	Древний Мир	Историографийише Греций ден Римын, Акret Эрвельн виянме корныштышт акret жапысе периодым условно тыге маныт.
Акret цивилизаций (акреттот)	Античная цивилизация (античность)	Мутшо «акret жап» маным ончыкта, анысыр умылымаште грек-рим историйым ончыкта; утларакше лач тыгай ынг денак кучылталтеш.
Акret Эрвел цивилизаций (Акret Эрвел)	Древневосточная цивилизация (Древний Восток)	Азий ден эр-йўдвел акret годсо эл-влакым (Акret Египетым, Акret Индийым, Акret Китайым) тыге лўмденыйт. Акret Эрвел – цивилизацийын ойыртемже: ирригацийым кучылтман мландыпаша, возыктышын шочмыжо, деспотын властьше, тўнямбал религий-влакын виянгаш тўналмышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Акым либерализироватлымаш	Либерализация цен	Рынкышке эрыкан акым пуртыймаш, шкесемын амалкалчым кумыланымаш. Россий Федерацииште 1992 ий 2 январь гыч пуртыймо. Кок але уларақ йён гыч иктыжым ойырен налмаш.
Альтернативе (лат. кокыт гыч иктыже)	Альтернатива (лат. один из двух)	
Амеизм	Амеизм	ХХ курым түнгизлилүүсөн руш поэзийште туравеллык; шижмашым поэтизироватлышааш, «эн сайым» кычалмаш, мутым моштен кучылташааш верч шоген.
Ампир	Ампир	ХХ курумын түнгизлилүүсөн пельштыже архитектурышто да сёррастарыш сымыктышыште шарлыше стиль. Тудо классицизмым мучашлен. Формын алте-түвиргылышым (монументальностым) ончыкташ, түжвал түсшүм сылнештарен-сёррастарен пуаш тыршен.
Анархизм	Анархизм	Күгүржанышым пытартышаш да тудым эрыкан шкевүя ушемишт дене алмаштышаш верч шогышо политике толкын.
Анафеме, каргыш	Анафема	Христианстыште черкын каргымыже, черке деч корандымаш.
Аннекций, шупшын налмаш (лат. ушымаш)	Аннекция (лат. присоединение)	Сеналтше элын мландыжым виеш шупшын налмаш.
Антантे (фр. келшык)	Антанта (фр. согласие)	Великобританий, Франций да Российын сарзе блокышт. 1907 ийште ышталтын. Икымште түнгизбад сар годым ик вельште пырля кучедалыныт.
Антисемитизм	Антисемитизм	Национализмын ик формыжо, семит-еврей калык ваштараш виктаралтын.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Антогонизм	Антогонизм	Ваштарешла улшо вий-влакын икте-весышт ваштареш чот шогалмышт.
Антоновщине	Антоновщина	Совет кучем жапыште шочшо мут. Тыге маныныт Тамбов да Воронеж губернийласе кресанык-влакын восстанийштым. Нуно «Военный коммунизм» (1920-1921) ваштареш лийыныт, торгаяш эрыкым пүшаш да продразверсткым пытарышаш верч кучедалыныт.
Арака монополий	Винная монополия	Аракам шолтыйма да ужалыме пашам күгүжаныш кидыште кучымаш.
Арвер оброк	Натуральный оброк	Кокла курымлаште кепшылтыме кресанык (крепостной) деч мландин (феодалын) ий еда поген коштмо кочкыш арвер.
Артель, арвыль	Артель	Пашам түшкан ышташ чумыргышо-влакын ушемышт.
Археология	Археология	Мерсөтүн эртен толмо корныжым (историйым) мланде йымалан аралалт кодшо тошто арвер ден ўзгарла гоч шымлыше шанче.
Архитектур	Архитектура	Түрлө оралтылам проектироватлыме да чонымо сымыктыш.
Аскетизм	Аскетизм	Түрлө шижмаш кумыл деч утлаш тёчымаш.
Ассамблей	Ассамблея	Күшүл дворян-влакын пörtлаштышт ўдырамаш-влак дene пырля эртаралтше бал, вашлиймаш кас. 1718 ийыште Петр I күгүжа пуртен.
Ассигнаций, кагаз окса	Ассигнаций	Российыште 1769 ий гыч лукташ түнгальме кагаз окса.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Ачамланде сар	Отечественная война	Шке элыштым агрессор деч утарышаш верч калык сар.
Б		
Барокко	Барокко	XVI курым мучаш гыч XVIII курым кыдал марте Европышто шарлыше сымыктыш стиль. Чыла түрлө сымыктыштат лийин, но утларақ раши архитектурышто да түссымыктышыше (изобразительное искусство) палдыренен.
Баршине, баринлан ыштыме паша, паяр паша	Баршина	Мланде деч налме парышын (мландыдарын) ик формыжо. Баршине годым феодал тудын кид йымалныже улшо кресаныкым шке озанлыкышты же виеш яра ыштыктен.
Баскак	Баскак	Руш княжествылаште Ордасе ханын колтымъенже (представительже), тудо верисе кучемын пашажым да дань погымым эскерен шоген.
Блицкриг, писынсар	Блицкриг	ХХ курым түнгелтыште Германийсе сарпаша вуйлатыше-влакын шонен лукмо теорийишт, тудын почеш кеч магай сарат писын эртаралт колталтшащ улмаш.
Блокаде, йыравыртыш	Блокада	<ol style="list-style-type: none"> Иктаж-магай элым политике але озанлык шотыто лушкыдемдаш манын, йырмотырым авырен налмаш; Сар блокаде – войскам, олам, элым, еңышт шужен ярнышты дене капитулироватлалтышт манын, йыр авырен налмаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Бобыль, нимодымо	Бобыли	XV-XVIII курымлasse Руш кугыжаныште йорло ен. Феодалын сурт-озанлык пашажым шуктен шоген. Вончештарыме ын же (значенийже) – суртдымо, йорлештише шкет ильше нимодымо ен.
Большевизм	Большевизм	Российисе социал-демократ, ваарақ коммунист-влакын толкыныштышт йогын. Түн гычак пентгиде марксизм позицийиште шоген.
Бонапартизм	Бонапартизм	Диктатурын ик формыжо, калыкыште пудыранымаш кожганыме годым кучем ваштареш шогышто түшкa-влак шотышто, нуным лыпландарап манын, эл вуйлатымаште чояланыме политикым нантая, ондалкален, шоя мут дene шуко сөрөн, революцион нöлтaltмашым темдалаш шона.
Бояр-влак	Бояре	X-XVII курымысо Руссышто эн күшүл сословий, элым вуйлатымаште түн князь деч вара ончыл верыште лийыныт.
Бояр-влакын думышт	Боярская дума	X-XII курымлаште руш кугыжа пелен чумырымо аристократ-влакын күшүл канашышт. Тудо закон лукмо да канаш пуымо сомылым шуктен шоген.
Буржуазий	Буржуазия	Кугу капиталым (оксавундым) кучышто класс, парышым амалкалыме сомылым шуктен налеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Буржуазий революций	Буржуазная революция	Феодализм гыч капитализмыш вончымо годым лийше революций. Тудеч вара буржуазий озанлык да политике шотышто элыштө кугу сомылым шукташ түңгалин. Варажым тиде йёнозанлыкым (индустрийм), ужалкален-наладен илыме радамым, либерализм ден демократийм пентыйдемдаш полшен.
Буржуй	Буржуа	<p>1. Кокла курымлase Европысо эллаште олаште ильше ен.</p> <p>2. Буржуазий классыш пурышо ен.</p>
B		
Варшавысе договорыш пурышо эл-влакын ушемышт	Организация стран варшавского договора (ОВД)	СССР вуйлатыме почеш социализм эл-влакын сар-политике ушемышт. Тудым 1955 ийыште США да капитализм эл-влак ваштареш шогал керташ манын чумырымо.
Ваучер дене приватизироватлымаш	Ваучерная приватизация	1992-1994 ийлаште Российште күгүжанышт погым ен-влаклан приватизаций чек дene пуздымаш. Тудым налаш Российскойсе кажне гражданинын праваже лийин.
Вервь, ямагат	Вервь, мир (община)	Акрем годсо да кокла курымла жапыссе Русышто түшкаилем ен-влакын лўмышт.
Верландымаш	Местничество	XIV-XVII курымлаште Руш күгүжанышты служымо верлам шеледыме радам. Службыш налме енын күгезышт, родо-тукымышт кё улмым онченыт, шкеныштын суапыштым шотыш налыныт.
Весэл политике	Внешняя политика	Йотэлла дene кылым кучымо пашам виктарен шогымаш, нунын дene магай кылым кучымым палемдымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Вече	Вече	Русыышто калык погынымаш. Акрет Русыышто XIV курым марте олам вуйлатымаште кугу верым налын шоген.
Воевода, сарзывуй	Воевода	Сарзывуй, славян-влакын вуйлатышышт. Русыышто X курым годсек пальме. XV-XVIII курымласе Российскойте полкым, отрядым, олам, провинцийым вуйлатен.
Военный коммунизм	Военный коммунизм	Илыш ден озанлыкым вўдымё кылым чонымо отношений, күшто сатум ужалмаш-налмаш лийын оғыл, элын чумыр поянлыкшым совет кутыжаныш шке кидышкыже налын, кочкышвундым шке семынже шеледен, проразверсткым пуртен, ола ден ял калык сатуштым оксала оғыл, а вик вашталтен налынит, кочкышсатум могай класс гыч улымын ончен шеледенит (картычке системым пуртенит), озанлыкыште мо күлеш арверым чыла шке ыштен толашенит, кажне ен пашам ыштышаш улмаш, пашадарым чылалан икнаре түленин.
Волость	Волость	Акрет Русыышто княжествын территорийже, кудым волостью вуйлатен шоген; олалан подчиняллалтше ялысе кундем.
Волостью	Волостель	XI-XVI курымласе Русыышто волостью вуйлатыше ен; тудо волостьюко пашам түн князын але верисе князын лўмжё дene виктарен шоген.
Волонтизм	Волонтизм	Тўнясе илышкыл радамым, историй виянгме корным шотыш налде, йырвел тўни виянгме тортыкшотым ончыде, иктаж- мом шке семын ышташ тўчымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Вүйшиймаш	Челобитная	XV-XVIII курымлаште Российыште йодмаш, вүйшийын возымаш.
Вүргене сёгыш	Медный бунт	Посадысе ең, стрелец, дворян- влакын 1662 ийште Москваште лийше сёгышышт. Нуно вүргене оксам лукмо да кугыжанышын финанс сомылжо лунчыргымо дene келшen огытыл.
Вүргене-кү курым (энолит)	Медно-каменный век (энолит)	Кү курым гыч той курымыш вончымо период (мемнан саман деч ончычсо 4-3-шо түжемий). Тунам түн шотышто кү дene ыштыме ўзгарла дene пайдаланеныйт, но той дene ыштымат лийыныт. Калыкын түн пашаже – мланым катман дene курал-ўдымаш, вольыкым ончимаш, сонар.
Г		
Гегемоний	Гегемония	Вүйдымаш, озаланымаш, вуйлатымаш, ончылно улмаш.
Генеалогий	Генеалогия	Тукым ден еш-влакын лиймыштым, историйыштым, родо-тукым кылыштым шымлаш полышо историй дисциплин (XVII-XVIII курымлаште шочын).
Генералиссимус	Генералиссимус	Южо элыште эн күшүл сарзе лүм.
Геральдике	Геральдика	Герб-влакым шымлыше историй дисциплин (XIX курымын кокымшо пельштыже шочын).
Гетман	Гетман	XV-XVIII курымлаште Эрвел Европышто саркалыкым вуйлатыше.
Глаголице	Глаголица	Славян азбук. Кириллице деч буква-влакын түсышт дene ойыртемалтын. IX курымышто изак-шолякмыт Кирилл ден Мефодий ыштеныйт.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Глобал проблемевлак	Глобальные проблемы	Чумыр айдемытукымын түняште иланымыже да виянмыже дене кылдалтше кызытсе проблемы же-влак: түнямбал термоядер сар деч утлымаш да чыла калык-влаклан тыныс илышым арален кодымаш; эл-влак коклаште виянме күкшит ойыртемым пытарышаш верч кучедалмаш; түнямбалне шужен илымашым, йорлылыкым да тунемдымылыкым пытарымаш, йырвел түням лавырангдыме деч кораңмаш; айдемылан илашыже күлеш йöным ыштымаш, т.м.
Глобализаций	Глобализация	Түнямбалсе эл-влакын икте-весышт деке ваш чакеммышт, вашла влиянийышт кугеммаш, озанлык да политике, түвыра да информаций шотышто кылышт пентыдемме процессын түяя мучко шарлен толмыжо.
Граждан сар	Гражданская война	Мер-политик кончыш, политике ден озанлык виянгдыме шотышто шке шонымашыштым илышиш пуртышаш верч ик элъисе граждан-влакын шке коклаштышт сарланымышт.
Грине	Гринва	Акрет Русын окса лўмжö. Тошто гринва мут гыч лектын – шортнёй але ший дене ыштыме тыртыка семынрак койышо сёррастарыме ўзгар. Тудым щёвш (рушлаже «загривок») сакеныйт.
Гридин	Гридины	Акрет Русыште князын дружинышты же изирак дружинник, князын капоролжо (IX-XII курымлаште лийын).
Губа	Губа	Российыште XVI-XVII курымлаште верысे округ, тудым губасе лувуй (староста) вуйлатен.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Губерний	Губерния	XVIII-XIX курымлаште Российыштэ администривно-территориальныи единице.
Гуманитар шанче	Гуманитарные науки	Меркалык илыщ дене кылдалтыш проблеме-влакым шымлыши шанче.
Д		
Дань	Дань	Сенен налме калык деч оксам але түрлө погым (коваштым, мүйым, т.м.) погымаш.
Даным погымаш, калыкүмбак лекмаш	Полюдье	Акрет Русьышто князын шке дружиныже дене кидымал калыкше коклаш даным погаш лектын коштмыжо.
Дворян погын	Дворянское собрание	1785-1917 ийлаште сословий көргүсб шкевиктем орган.
Дворянымыт	Дворянство	Феодал обществыште ильме шот дене шеледалтмашын (сословийын) күшүл тошкалтышыже. Закон дене пентыйдемдыме да тукым гыч тукымыш куснышо шке привелегийишт лийын. Дворянын озанлык да политик шотышто куатлыкшым тудын мландылан оза улмыжко кучен шоген.
Декабрист толкын	Декабристское движение	XIX курымын түнгалиыш чырыкыштыже тарваныше эрык верч кучедалмаш толкын. Тушко самырык дворян-влак чумыргенит. Нуно шолып организайым ыштенит. Түн шонымашышт: Российскойке конституций режимим пурташ, шкекучемин властьшым иземдаш, крепостной правам пытараш, демократий негызеш элым уэмдаш, ен-влаклан эрыкым пуаш, праваштым кугемдаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Деклараций	Декларация	1) официальне увертарымаш, күшто күгүжанышын весэл да көргөп политикиң түнг принципше-влак дene, политический партий-влакын программышт, т.м. дene палдарат; 2) южо документ-влакын лўмышт (мутлан, парыш нерген деклараций, таможньо деклараций, т.м.).
Декрет	Декрет	Южо эллаште күгүжаныш вуйлатышын але виктерын лукмо нормативне актышт-влак.
Демагогий	Демагогия	Күкшö мутым кучылтын, пуста ойлыштамаш, шкалан пайдам кычалаш тöчымым шылташ манын, фактым лўмынак шойышт ончыктымаш.
Демократий, калык-кучем	Демократия	Обществын күгүжанышым вуйлатыше политикым чонымо формыжо, тудын негизыштыже калык кучемым түнлан шотлымаш кия.
Демос	Демос	Акрет Грецийыште кумда праван, эрыкан калык (метек, периэк, кул дene тантастарымаште).
Денонсаций	Денонсация	Ойпидышым (договорым) ыштышке-влак кокла гыч иктыжын корантыйже (отказатлалтыйже).
Депортаций	Депортация	Калыкым але посна енгым шке илыме верже гыч виеш поктен лукмаш. Депортаций кугу осалчыклан (преступленийлан) шотлалтеш.
Деспотий	Деспотия	Нигём колыштдымо шкеткучемын формыжо. Классический деспотий. Акрет Эрвел эллаште (Ассирийыште, Вавилонышто, т.м.) лийин.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Десятин	Десятина	1917 ий марте Российште кумдыкым висыме түнг единице – 1,09 га.
Династий	Династия	Ик тукым гыч улшо ең-влакын юго шот дене икте-весыштым алмаштэн толшо монарх-влак радам.
Династий шот дене мужыранмаш	Династический брак	Түрлө элласе вуйлатыше династий-влакын представительышт коклаште мужыранмаш.
Диссидент (лат. келшидыме)	Диссиденты (от лат. несогласный)	1950 ийла мучаште ончычсо социализм эллаште кучем ваштареш кучедалше ең-влак. Диссидент-влак айдеме ден гражданинын праважым да эрыкшым аралышаш верч шогат, вес семын шонышо-влакым шығыремдылме ваштареш кучедалыт.
Думо	Дума	Погынымаш, бояр, сайлыме, тулеч моло-влакын канашышт, мутлан, бояр думо, оласе думо.
Думысе бояр-влак	Думные бояре	Бояр думышто улшо бояр-влак.
Е		
Европысо ушем	Европейский союз	Европысо эл-влакын ушемышт, 1993 ийштэ ыштыме. Тушко пурышо эл-влакым тудо политике, озанлык, валютым кучылтмо шотышто ушен шога. Ваш-ваш торгайыме кылым кучымаште чаракым пытарыме, оксавундылан, енлан ваш кошташышт корным почмо, ик гражданствым ыштыме, рүдө банкым почмо, пырля парламентым сайлыме, ик валютышт уло – евро.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Еңым возымо книга-влак	Переписные книги	XVII-XVIII қурымлase Руш күгүжанышты йозакым түлүшбө, моло күгүжаныш сомылым шуктен шогышо пörьең-влакым возен налме документлам иктеш чумырен пұымо книга. Тушто кажне суртышто тыгай ең-влакын мыняр улмыштым, ийготыштым, родо-тукым кылыштым ончыктымо.
Епископ	Епископ	Христиан религийин ик эн кугу черкыенже, верысе епархийин вуйлатышыже.
Ересь	Ересь	Христианствын ик йогынжо, тудо доктрина да культ шотышто черкын официальне доктриныже деч коранғын.
3		
Забастовка	Забастовка	Пашазе ден служышо-влакын пашам ыштымым чарнымышт, оза-влак деч экономике але политике шотышто йодмыштым шукташ требоватлымаши.
Закуп, парыман	Закуп	Акрет Русышто ссудым налше да тудым пörтылтыдымө ең. Парымжым түлдымаш тудым холопыш савырен.
Западничество, касвелчымыт	Западничество	1840-1850 ийлаште руш мерилиш шонышын ик туравеллыкше. Нуну Российской историйжым түньямбалсе историйин ужашыже семын онченыт, Российской Касвел Европысо корно дене вияндаш шоненыйт.
Земстве	Земство	Россий империйште верысе шкевиктемеси сайлыме органже. 1864 ийыссе земстве реформо деч вара пуртыймо.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Земстве погын	Земский собор	XVI-XVII курымлаште Российыште түрлө сословийла гыч колтымо ен-влакын органышт. Тушто бояр, дворян, черкын, ола- влакын колтымо еңышт лиийнит.
Зернь	Зернь	Руссышто ювелир сымыктышын техникиже. Тыгыде шорттыйö, ший але вўргене пырче-влакым ювелир арверыш пайтленит.
И		
Иерархий, тошкалтыш	Иерархия	Иктаж-мо шотышто ўлыч күшкыла нöлтальтмашын ужашыже. Терминым христиан черке, бюрократий, т.м. нерген ойльимо годым кучылтыт.
Ик культурым ончен күштышо озанлык	Монокультурное хозяйство	Ик посна культурым гына куштен илыме озанлык. Тушто тудым экспортлан ямдыленит. Тыгай озанлык-влак Латин Америкысе эллаште лиийнит.
Иктыш ушнышо наций-влакын организацийшт	Организация объединенных наций (ООН)	Күгүжаныш-влакын түньямбал организацийшт, штаб- квартирже Нью-Йоркышто, 1945 ийиште эл-влак коклаште тыныс ильтышм аралаш, лўдыхым пытарап да ваш келишен илиш тўнгалаш, манын ыштыме.
Икымше тўнямбал сар	Перва мировая война	1914-1918 иллаште лийше, кок коалицийш пурышо эл-влак: рўдö кучемэл (Германий, Австро- Венгрий, Турций, Болгарий) да Антанте (Россий, Франций, Великобританий, Сербий, ваарарак Японий, Италий, Румыний, США, т.м.) кокласе сар.
Илыш кўкшыт	Уровень жизни	Илыме кўкшыт нöлтальтмаш. Тиде ик енглан шотлымаште калыкын яндар парышыже кугемме да сатум утларак налын кертме гоч палдырна.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Илышашлык окса	Пожилое	Кресаныык деч Руш күгүжанышыште XV-XVII курымлаште налме окса, тудым кресаныыкын Юрий кечин тошто озаже деч кайыме годым түлүктенет.
Илышыл виянгмаш	Социальное развитие	Туравеллык, илышылын төрткүштөн дене виянгмыже. Илышыл шот виянгме дене у илышыл түшкә-влак шочыт, улшо класс ден сословий-влак кокласе кыл вашталтеш. Посна түшкә-влак коклаште малпогым (имуществым) шеледымаш вашталтеш, ең-влакын илыш-касыш күкшытышт нөлтарталтеш.
Император	Император (лат. йылмыште – күштүзö)	Южо эллаште монархын лўмжö (титулжо)
Империй	Империя	1) монархизм күгүжаныш, кудым император вуйлата. 2) шуко колонийым кучышо күгүжаныш (мутлан, Британ империй).
Инвестиций	Инвестиция	Шкеэлэн але йотэлын иктаж-могай озанлыкышиже капиталым (оксавундым) кужу жаплан пыштымаш.
Индустриандыме цивилизаций	Индустриальная цивилизация (индустриальное общество)	Аграр (курал-үден ильше) илышийыкынам алмаштыше у йыжынын лўмжö. Терминым А.Сен-Симон шонен луктын. Тудо машинандыман кугу йондартышын (производствын), урбанизацийын (ола калык күшмашын), пазарле озанлыкын шочмыштым ончыкташ кучылтатш.
Индустриализаций	Индустриализация	Калык озанлыкым чот машинанден вияндымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Интеграций (лат. integer – тичмаш)	Интеграция	Иктаж-могай системын, организмын посна йыжынже-влакым лишемден тичмашандыме, вияндыме процесс.
Интервенций	Интервенция	Ик але икмынляр элын вес элысе көргө пашашкыже виеш шүшкүлтмаш, тудын суверинитетшым пудыртымаш.
Интернационализм	Интернационализм	Түрлө калык ден расе-влакын ваш келшен илымашыт, нунын кокласе вашумылымашым, икте-весе деке ўшаным, түвырашт вашишындаралтыштым, ушакыл поянлыкышт дене вашпалдарымашым шочыктарыше негыз.
Иосифлянмыт	Иосифляне	XV-XVI курым кыдалне Руш күгүжаныште черке-политике йогын, идеологшо Иосиф Волоцкий. Нестяжатель-влак ваштареш кучедалыныт, черке йўлам шуктышаш верч чот шогеныт, черке-монастырь мланым арален кодаш толашеныт.
Историй	История	Ең-влакын эртыше ильшиштым шымлыше шанче. Тудын кок ужашыже уло: түнбамал историй да посна эл ден калык-влакын историйшит. Лиеш: тоштыйўла ильшийыкынг (первобытоное общество) историй, акретгодсо историй, кокла курым историй, у пагытсе историй, кызытсе историй.
Историйыш пурышо ең	Историческая личность	Историйын виянме корныжым вашталтен кертше тале ең.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Й		
Йозак	Ясак	XV-XX курымлаште Сибирьысса да йүдвелүлсө калык-влак дечнатуро дене погымо налог. Тудым түн шотышто янлыкковаште дене түленыт.
Йозакокса	Подати	Кидыймалне улшо ең-влак дечокса налогым погымаш.
Йошкар толкын	Красное движение	1918-1920 ийласе Граждан саргодым шоччо толкынын лўумжö. Тудо эрык илыш, тёрправа верчшоген да илышкыл тёрсыр ваштареш кучедалын.
Йүдвел-атлантик ушем (НАТО)	Организация северо-атлантического договора (НАТО)	1949 ийыште США-н вуйлатымы же почеш чумырымо сар-политике ушем, СССР-ын куатше күшмө ваштареш виктаралтын.
Йүштö сар	Холодная война	СССР ден тудын велчыже (союзникше) да касвельсө эл-влакын вашшогымышт, 1946 ийгыч 80-шо ийла мучаш марте шүйнен.
К		
Каган	Каган	Кокла курымлаште акрет тюрк-влакын эл вуйлатыштын лўумышт (аварын, печенегын, хазарын).
Кадет корпус	Кадетский корпус	Сар пашалан туныктым түчмө школ, тушто утларакшым офицер-влакын эргышт тунемынъят. Российште икимшe кадет корпус 1732 ийыште почылтын.
Кажна	Казна	Акрет Русыышто – ең-влакын түшкä але шкеныштын кечмогай погышт да нуным аралыме вер.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Калык куснылмаш	Великое переселение народов	IV-VII курымлаште Европышто лийше калык-влакын (герман, славян, сармат тукым-влакын) кугу куснылмаштын лўмжё. Кугу куснылмаш Римысе империйым шалатен колташ полшен.
Калык ополчений	Народное ополчение	Мобилизаций почеш армийыш логалдыме енг-влакын шкеволя чумырымо сарзе формированийишт.
Калык трибуун	Народный трибун	Акремт Римыште должностын лўмжё, плебей-влакын интересыштым арапен.
Калыкле йодыш	Национальный вопрос	Нацый, калык, калыкле түшка кокласе политике, экономике, территорий, права, идеологии да культур кылым ращемдымаш йодыш-влак.
Канон	Канон	Догматизм сынан правил-влак: 1) черке канон – законыш савырыме черкыссе илыши правил; 2) тудо, мо илышиш пентыйдын пурен, чумыр калык сынным нальин.
Канцлер	Канцлер	Южо эллаште (Германийыште, Австрийыште) ик эн кугу вуйлатыше енг.
Капитализм	Капитализм	Илышийжынг, күшто калык илыши пүтүнек шкенпогылан энгерта, ужалмаш-налмаш семын виянгеш.
Кепшылтыме кресанык	Крепостной крестьянин	Пүтүнек кидыймалне улшо кресанык, помещик тудым кул шотеш кучен, мом шонен тудым ыштыктен.
Кидыймал кресанык-влак	Частновладельческие крестьяне	Российыште 1861 ийысе реформо марте посна оза-влакын (боярын, помещикин, монастырын т.м.) кидыймалнышт улшо кресанык-влак.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
(Кидпаша) цех	Цехи (ремесленные)	Кокла курымлдаште оласе кидпашазе-влакын ушемышт. Кидпаша арверым ыштымаште да нуным ужалымаште цехыш ушнышо ең-влакын монополийштым арален шогеныйт.
Киникмыт	Киники	Акрет Грецийсе философийин ик школјко. Киникмыт еңлан чонкөргө шижмашыжым почын ончыкташ эрыкым пүышаш верч шогеныйт, мер ильме радамым, койыш-шоктышым, шкем кучимо нормым оккүлан шотленыйт.
Кириллице	Кириллица	IX курым мучаште - X курым түңгальтыште грек алфавит негызеш Кирилл ден Мефодийин ыштымде славян азбукашт.
Классицизм	Классицизм	XVII-XIX курым түңгальтыште Европысо литератур ден сымыктышыште шарлыше стиль ден туравеллык, тудо акрет годсо литератур ден сымыктышым идеал семын ончен да кызытсес сылнымут ден сымыктышым вияндыме годым нунылан энертерен.
Княжестве	Княжество	Шке семынже ильше кугыжаныш, тудым князь (он) вуйлатен. Эрвел славян-влакын княжествышт VIII-IX курымлаште шочаш түналыныт.
Князь погын	Княжеский съезд	Руссышто князь-влакын погынышт, тушто кугыжаныш йодыш-влакым канашеныйт. Икымши гана тыгай погын 1072 ийыште Вышгородышто эртаралтын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Князь, он	Князь	Полкын (племенан) вуйлатышы же, дружинын вуйжо. Кокла курымлаште – виктарче, княжествын вуйжо. Русыши то он-влак кокла гыч эн кутужо түн он, молышт кундем он маналтыныт. XVIII курым гыч князь – дворянын чаплүмжё, титул, тудо ача деч эргыжлан юго семын пуалтын.
Князын дружиныже	Княжеская дружина	Князын сарзыже-влак, нуно тудын лишыл енже лийыныт.
Кокла курымла	Средние века	Историй шанчыште акрет түньясе историй деч варасе да у историй түнгалиме деч ончычсо периодым ончыкташ кучылтмо термин. V-XV курымлам авалта.
Кокла курымласе Европын цивилизацийже	Средневековая европейская цивилизация	Европысо калык-влакын V-XV курымлаште акреттөн ден у жап түнгалиме кокласе историйштым ончыктыш термин.
Кокымшо түнгимбап сар	Вторая мировая война	1939-1945 ийласе сар, тудым Германий, Италий да Японий түнгалиныт. Нунын ваштареш, сар годым антифашист коалицийш ушнен, СССР, США, Великобританий, Франций да моло эл-влак шогалыныт.
Коллегий	Коллегия	Российыште XVIII курымышто күшүл виктер тёнежын лүмжё.
Коллективизаций	Коллективизация	Түшкө озанлык (колхоз)-влакым ыштымаш. СССР-ште 1920-шо ийла мучаште – 1930 ийла түнгальыште эртен. Тунам поясна кресаныык озанлык-влакым пытареныйт.
Колонизаций	Колонизация	Элын түр мландыже-влакым илангдымаш (көргө колонизаций); эл деч ёрдыжсө илем-влак (элёрдыж колонизаций).

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Колоний	Колония	1) йот күгүжаныш кидымалне улшо эл але кундем; 2) йот мландылаште акрет калык-влакын ыштыме илемышт; 3) вес эл гыч куснышо-влакын илемышт.
Колхоз	Колхоз	СССР-ште коллективизаций годым шочшо ялозанлык сомылым шуктыймо формо; кресанык-влакын ушемышт.
Коминтерн	Коминтерн	1919-1943 ииласе түньямбал организаций, түнясе чыла коммунист партий-влакым ушен шоген.
Коммун	Коммуна	Кокла курымласе Касвел Европышто оласе але ялысек ямагат (община), тудо феодал деч посна, шкем шке аралымаш верч кучедалын.
Коммунал толкын	Коммунальное движение	X-XIII курымлаште Касвел Европысо оласе да ялысек ямагат-влакын шкевиктем да феодал йозак деч утлышаш верч кучедалмышт.
Коммунизм	Коммунизм	Түрлө концепций-влакын түшка лўмышт, тудын негызше – шкенпого деч посна ильшым ворандарымаш.
Компромисс	Компромисс	Иктаж-мом икте-весе дene ваш кутырен келшен ыштымаш.
Консерватизм	Консерватизм	XVIII курым мучаш гыч шарлыше идея-политике йогын, тудо ильшкыл да түвыра сомылым шуктыймо годым йўлам эскерымаш верч шоген. Нуно революций ваштареш лиийынайт, тошто ильшым идеализироватленыт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Конституций	Конститутция	Кугыжанышын түн законжо (тöрткыкшö). Тудо элын мер да вуйлатыме радамжым, сайлымаш системыжым, граждан-влакын түн правашт ден порысыштым палемда.
Консул	Консул	Акрем Римыште кугыжаныш сомылым шуктен шогышо ең. Тудым ик ийлан сайленыт. Кидышты же кугу властым кучен; сар, суд да вуйлатыме пашалан вуйын шоген.
Конунг	Конунг	Скандинавий эллаште вуйлатыше, король.
Конфедераций	Конфедерация	Кугыжаныш чонгалтме форма, тушто федерацийиш пурьиш эл-влак чыла шотыштат эрыкан улыт; нунын шкеныштын кучемышт, вуйлатыме органышт уло, элым шке семынышт виктарат. Түшкан канашыме органным иктаж-могай күлешан сомылым шукташ күлмө годым велеыштат.
Конференций	Конференция	Түрлө организаций, түшкä, элла гыч улшо представитель, тыгак посна ең, шанчызé-влакын иктаж-могай йодышымы пырля канашен налаш чумыргымо погынымашышт.
Конфискаций, поген налмаш	Конфискация	Иктаж-могай енын чыла погыжым але тудын ужашыжым кугыжаныш казнашке виеш поген налмаш.
Конфронтаций, ваштўкнымаш	Конфронтация	Түрлө ильшкыл радамын, посна ең, калык түшкан да политический партий-влакын вашшогалмышт, ваштўкнымашт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Концентрацион-ный лагерь	Концентрацион-ный лагерь	Күгүжаныш ваштареш улшо-влакым посна вереш, лагереш поген-чумырен, виеш верандымаш.
Концессий	Концессия	Күгүжаныш кидыште улшо пүртүс поянлыкым, ыштықверым (предприятийым), моло объектым йот эллан, компанийлан але посна еңлан жаплан пайдаланаш пұымо нерген ойпидыш.
Коопераций	Кооперация	Шке членыштлан озанлыкым пырля вўдымө, тыгыде сатум ямдылкалыме, иктаж-мом мумо-кычалме, ужалме-налме сомылым пырля шукташ чумырымо ушем.
Король, элвуй	Король	Монархий кучеман элын вуйлатышыже.
Коррупций	Коррупция	Сомыльенгин пашаверым, положенийым шкаланже пояш кучылтмаш.
Кочкышундо диктатур	Продовольствен-ная диктатура	Калыклан кочкыш продуктым мумо шотышто 1918-1921 илаште совет кучемын лўмын ыштыме мерыйже-влак: кресанык деч киндым, моло продуктым виеш поген налмаш да тудым картычке дene шеледымаш, киндым ужалымаште монополий, т.м.
Кочкышундым погыши отряд	Продовольствен-ные отряды	1918-21 илаште пашазе ден йорло кресанык-влакын отрядышт, нуно ялыште продразверстко дene коштыныт.
Кремль	Кремль	Акрет руш олан рўдў ужашибже, тудын йырже кўмengтан ор пырдыжым нўлтеныт.
Крепостной права (кепшылтыме права)	Крепостное право	Кресанык-влакым мланде деке кепшылтымаш, помещик тудлан мом шонен тудым ыштыкten, кузе шонен туге кучылтын, ужален, налын кертын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Кресанык сар	Крестьянская война	Кресанык-влакын кучем ваштареш нöлтальтыш, нуно шке илышиштым саэмдымаш верч кучедалыныт.
Кресанык суртпече	Крестьянский двор	1) пöрт воктенысе печен налме мланде, тушто кресаныкын оралтыже верланен; 2) кресанык озанлык түрыс ончымаште; 3) 1917 ий марте Российскойше кресанык озанлык, кудын могай улмыжым шотыш налын, озажлан налогым пыштеныт, түрлө кугыжаныш да мер пашам шуктыкстеныт.
Кресаныкмыт	Крестьянство	Илышыл шот дene шеледыме ен түшкä, тудо тоштыйула илышийжынын шаланыме да еш озанлык чумыргымо жапыште шочын. Кресанык-влак озанлыкштым шке еш вийыштым кучылтын виянденыт, тошто йўлаштым кученет, моло деч ойырлен, посна сурт дene иленыт.
Кугыжа	Царь	Эл вуйлатышын официальне лўмжö, титулжо. Российскойше икымше кугыжа Иван IV Грозный лиийн. Петр I годым тудым император лўм дene вашталтыме.
Кугыжаныш	Государство	Меркалыхын политике организацийже, тудын шкенжын эл виктарыме формыжо уло (монархий, республик).
Кугыжанышм централизоват-лымаш	Централизация государства	Вуйлатымаште ик кугыжаныш аппаратымыштым процесс, верисе орган-влакым рүдö органлан чыла шотыштат чот подчинялтымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Кудо куллык	Домашнее рабство	Куллыкын ик видше, тыгай годым кул-влак кугу патриархал ешын еңжылан шотлалтыныт, нуну түн шотышто сурткокла сомылым шуктеныт.
Кул	Раб	Акрем годсо мерийжынлаште түрыснек кулозан кидыштыже улшо ең, тудым кулоза шке малпогыжо семын ончен. Кулкучымаш южо мерийжынлаште XX курым марте лийын.
Кулакмыт	Кулачество	Российште поян кресанъик-влак, налын ужалкалымаш дене чот толашен иленыт.
Куллык	Рабство	Эксплуатацийн түнгалиш да ик эн торжа формыжо, кунам кул ўзгар семынак кулозан малпогыжлан шотлалтын.
Культур виянгмаш	Культурное развитие	Калык ильшын төрткыштын виян толмыжо. Культур виянгмаш коеш: 1) ыштыш-кучыш виянме шотышто паша куралым уэмдымаште, ильшым у семын ворандарааш тунеммаште, пашалан күлшө түрлөд у ўзгар ден арвер-влакым шонен луктедымаште, т.м.; 2) чонкөргө поянлык виянме шотыто – чонпоянлык идеал, тудым аклымашташтасаште, тиде сымыктыш произведений-влакын вестүрлеммышт, ең-влакын койыш-шоктышышт, шкеныштым кучымышт гоч палдырна.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Культур революций	Культурная революция	Совет калык-влакын чонкёргö да тóвыра виянгмашыштышт лийше савырголтыш, марксизм идеологияш негызлалтын. Тудо чыла еңым туныкташ тóнгалме, у совет школым ыштыме, калык гыч лекше интеллигенцийым шочыктымо, ильшийüлам уэмдыме, шанчым, литературым да сымыктышым чот вияндэн колтымо дене кылдалтын. Чыла тиде коммунист партийын вуйлатымыже почеш каен шоген.
«Кумшо түнясе» эл-влак (виянгме корныш шогалаше эл-влак)	Страны «третьего мира» (развивающие страны)	Йотэл кидыймач утлышо, ильшкылышт да экономикишт виянгме дене моло деч почеш кодшо ончычсо колоний ден пелеколоний эл-влак.
Купечмыт	Купечество	Ильшкылын ик лончыжо, тушко амалкалыме сомыл дене пöрдшö-влак пуреныйт, нуно түн шотышто ужален-налын иленейт.
Купчий	Купчая	XII-XX курым түнгальыште Российштес сурт-оралтым налме нерген акт.
Курымсерыш	Летопись	Историйштес лийше факт-влакым ий еда возен шогымаш, Российштес XI-XVII курымлаште лийын.
Курымсерыш погын	Своды летописные	XI-XVII курымласе историй-литератур шарныктыш-влак. Тушко ондак возымо текстым, курымсерышым, повестым, шойыштмашым (сказание), туныктен возымым, актым, тукымвож радамым, тоштойым чумырымо.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Кү курым	Каменный век	<p>Айдеме тукымын виянгме корныштыжо ик эн тошто годсо илыш тошкалтыш. Арвер ден сарўзгарым кү дене ыштеныт. Кү курым шелалтеш: акретлан (палеолит), коклалан (мезолит) да кызытыслан (неолит). Кү курымысо ен-влак емыжым погеныйт, сонарыш коштыныт, колым кученыйт. Неолит годым мландым катман дене көргиңчыныт, волыкым ашнаш түнгалиныт. Меркалык кокласе кыл – «тоштыйұла годсо айдеме күтү», варарак тоштыйұла илыш радам.</p>
Күртньё курым	Железный век	<p>Айдеме тукымын виянгме корныштыжо ик период. Тудо күртным левыкташ да күртнö дене түрлө ўзгар дене саркуралым ышташ түнгальме дене кылдалтын. Күртным кучылташ түнгальме илыш йёндартышым (производство) воранден колташ чот полшен да калықын мер илышиже күшмо корным писештарен. Күртньё курымышто Евразийсес калык-влакын акретийұла почеш ильме радамышт шаланен, нуну класслан шелалтман мерсотыш вончаш түнгалиныт. Күртньё курым мемнан саман деч ончычысо II-I түжемий пагытым авалта.</p>
Күртньё пүрдыш	Железный занавес	<p>СССР-ым капитализм түні деч корандымым ончыкташ кучылтмо термин. Совет жапыште тудым ваштарешла шогышо кок системым – социализм ден капитализмым - ойырен шогышо пырдыж умылымаш дене кучылтыныт.</p>

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Күртныгыуыр	Кольчуга	Күртньо колча-влак дене ыштыме чием. Лектын Ассирий гыч. Кокла курымлаште Европо ден Азийште кумдан шарлен улмаш.
Кызытсе пагыт	Новейшее время	Историй шанчыште кучылтмо термин, тудо айдеме виянгме историйин XX курым гыч түңалын тачысеке марте жапшым авалта.
Л		
Лавр	Лавра	Кугу православный монастырын лўмжө, тудо вигак патриархатлан подчинялтлын.
Латифундизм	Латифундизм	Мланым кучымо радам, негызше – мланде кугу мландан помесчикин кидыштыже. Акрем Римыште лиийн. Косаже кызыт латин Америкиште да Африкыште кодын.
Левештмаш	Оттепель	Тыге маныт 1950 ийлан кокымшо пельже – 1960 ийлан түңалтышсе Н.С. Хрущевын реформыжко-влак дене кылдалтше жапым. Тудым эн ончыч И.Эренбург шке повестыштыже 1954 ийыште кучылтын.
Либерализм	Либерализм	Мер-политик йогын, Европысо эллаште XVII-XVIII курымлаште шочын. Граждан илышиште, политикиште, озанлыкым ворандарымаште эрык лиишаш верч шоген.
Личность культ	Культ личности	Иктаж-могай посна енын суапшым эшке илмыш же годымак утыждене нöлташ тóчымаш.

M**Мануфактур****Мануфактура**

Ыштықвер (предприятий),
кушто тарлыме пашазе-влак
тыршеныт, пашам кид дене
ыштеныт, кажне ең шке
сомылжым гына шуктен
– разделение труда манме
лийын, кажне пашазе шкенжын
ыштышааш сомылжым веле
ыштен.

Марксизм**Марксизм**

XIX курымышто К.Маркс
ден Ф.Энгельсын философий,
экономике да политике
шотышто туныктымышт, тушто
социализм почеш коммунизм
лийшаш негызлен ончыкталтеш.

**Матриархат,
аванкучем****Матриархат**

Тоштыйла дene илыме жапын
түнгальтыш периодшо, кунам
озанлыкыште, мер ильышште,
ешыште түнг верым ўдырамаш
налын шоген, родо-тукым
кылым шотлымаш ўдырамаш
гоч шукталтын.

Мезолит**Мезолит**

Кокла кү курым, палеолит
гыч неолитиш вончымо жап
(мемнан саман деч ончычсо
Х-В түжемий). Тиде пагытыште
йонеж ден пикш, микролит
– пикш мучашке пуртен
шындыме изирак кү пластинке
– шочыныт, лу да түкө дене
ыштыме ўзгарлашке пүсө
күзым йөнештараш түнгалиныт.
Тунамак ең-влак пийим шке
декышт туныктеныйт.

**Мемнан саман (у
саман)****Наша эра (новая
эра)**

Ийгот шотлымашын кызытсе
радамже. Түнгальышлан
Христосын шочмо ийжым
налме. Түнямбалсе чыла гаяк
эллаште кучылталтеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Меньшевизм	Меньшевизм	ХХ күрүм түңгөлтүшүштө Российыссоо социал- демократийште шочшо политике йогын (фракций). Большевик-влак дене тангастарымаште нүүнин ончалтышын лывыргырак лийын. Нууц шотленйт: Россий але социализм революцийлан күүн шуын оғыл, большевик- влакын диктатурышт ваштареш шогеныйт, граждан сар годым большевик ваштареш улшо-влак түшкаште лийынъыт.
Меркантилизм	Меркантилизм	XV-XVIII күрүмлештэ Касвел Европыссо эллаште шарлыше экономике, политике. Күгүжанышын озанлык пашаш чот шүшкүлтмашы же гоч кончен, тиде купечмытын интереси штим аралышаш верч ышталтын. Принципишишт тыгай лийын: шулдынрак налаш, шергынрак ужалаш.
Метрологий	Метрология	Историйым тунемаш полышшо ешартыш дисциплин, висыме системым, охса шотым, налог погымо радам виянгым шымлыше шанче.
Метрополий	Метрополия	Колонийым кучышо эл.
Мещан-влак	Мещане	1775-1917 ийлаште Российской империйыссе налогым түлүшш сословий. Тушко ремесленник, тыгыде торговой да пörtоза- влак пуреныйт.
Милитаризаций	Милитаризация	Күгүжанышын сар куатшым кугемдымаш.
Миниатюр	Миниатюра	Изи сыйнысүрет, чиям тушко пеш вичкыжын оптат.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Министерстве	Министерство	Күгүжанышым виктарымаште рүдө орган, тудо озанлыкын иктаж-могай отрасльжын виянмыжым виктарен шога. Российской министерстве-влакым 1802 ий гыч ышташ түнгалиныт.
Миссионер	Миссионер	Вес веран калык коклаште шке религийжым шаркалыше черке организацийын колтымъенже.
Мландыдар	Рента земельная	Мландым арендыш пуымылан кёра налме парыши.
Модернизаций, кызыгандымаш	Модернизация	1) кызытсе йодымым шотыш налын, иктаж-мом ваштальтамаш, весемдымаш, саэмдымаш; 2) аграр цивилизаций гыч индустрнал цивилизацийш вончымаш.
Модернизм, кызыгантаме	Модернизм	XIX курымын вес пельштыже шочшо силнүкйөн тенденций. Тудо шкенжым ушсаска (творчество) виянгаште у формо-влакын лекмышт гоч очыктен. Тушто ынде утларакшым пүртүс шүлүш, тукымйүла почеш тунар оғыт кай, кунар мастарын шкеончалтышже, түням шкеужмыжо палдырана.
Мозаик	Мозаика	силнүсүреттин (живописьын) ик видше, тушто сүрет түрлө түсән кү падыраш але смалтэ дене сүретгалтеш.
Монархий	Монархия	Элым виктариме форма, кунам күшүл кучем ачак деч эргиже деке вонча. Элвуй монарх улеш. Монархий кок түрлө лиеш: тичмаш (неограниченный, абсолютный) монархий да конституций дене иземдыме (ограниченный) монархий.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Монастырь-влак	Монастыри	Христианствыште, буддизмыште монах (пёръен монастыры) да монахине-влакын (ўдырамаш монастырь) түшкаилемышт, нунын шкеныштын ильме радамышт (уставышт) уло. Монах-влак шке ильышыштым пўтынек юмылан служитлымашлан пuat.
Монгол-татар шыгыремдымаш	Монгольско-татарское иго	Монгол-татар-влакын XIII-XV курымлаште руш мландым шыгыремдымаш системым тыге маныныт. Нуно сенен налме калыкым тўрлө семын орландаренyt: налогым кўриныт, аген коштыныт.
Монополий	Монополия	Экономикиште – ситуаций, кунам рынкыште сату ужалише шагал (шуэнракын – шкет гына) лиеш. Тыгай годым кажныже нунын кокла гыч акым вашталташ йёним налеш.
Мужан	Волхв	Славян-влакын чийверам шаркальше енъишт, мужанче, X-XI курымлаште христианстве ваштареш шоген.
Н		
Налме ен	Даточные люди	XV-XVII курымлаште Российыште ўмырешлан салтакыш налме ен. XVIII курымышто нуным рекрут-влак алмаштеныт.
Наместник, кундемвуй	Наместник	Верысе вуйлатыше ен, XII-XVI курымлаште верысе кундемым вуйлатен шоген (суд пашам, пошлиинным погымым виктарен). Наместникым тўн он але кундем он службышто тыршымашым ончыктымъижлан кормлений шот дene суапландарен.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Народникмыт	Народничество	Российыште XIX курымын 70-ше ийлашты же разночинец-влак коклаште шарлыше революций толкынын пытартыш этапше. А.Н. Герценин, Н.Г. Чернышевскийн идеиштэм шарен шоген, кресанык революций верч, шкеткучемым пытаришааш верч кучедалын, Россий феодализм гыч социализмыш капитализм деч посна вигак вончен көртеш, манын шотлен, кресанык түшкайлымым идеализирован.
Натурал озанлык	Натуральное хозяйство	Озанлык, күшто чыла продуктым шкаланышт күчилташ веле луктыг. Чыла мо күлешым шке денышт ыштат, садлан тыгай годым рынкын күлешшлыкше уке дена иктак. Илен-толын, ужалмаш-налмаш виянгме семын, тудым сатум лукшо йөндартыш (производство) шүйкен луктеш.
Наций-влакын лигышт	Лига наций	1919-1946 ийласе түньямбал организаций. Штаб-квартире Женевишил лийин. Калык-влак коклаште вашкелшымашым вияндымаш, түньямбалне тыныс да лұдыкшыдымылык ильшим ыштышааш верч шоген.
Национализироватлымаш, калыкандымаш	Национализация	Посна ең кидыште улшо ыштыкверден экономике отрасль-влакым күткөнжанышлан кусарымаш.
Некрутыш налмаш	Рекрутская повинность	XVIII-XIX курымлаште руш регулярный армийым комплектоватлыме йөн. Некрутыш налогым түлышшө сословий гыч веле налыныт.
Немыч слобода	Немецкая слобода	Российисе олалаште XVI-XVII курымлаште йотэллисе-влакын илиме верышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Неолит	Неолит	У кү курым. Ты жапыште ямдым поген илыме озанлык (саскам погымаш, сонар) гыч ыштыше озанлыкыш (мландыпаша, вольыкым кучымаш) вонченыт. Неолит жапыште кү ўзгар-влакым ягылтаренyt, шүткаленыт, шун атыдерым кучылташ, шүрткым шүдүраш, вынерым куаш түнгалиныт.
Нестяжатель-влак	Нестяжатели	XV-XVI курымлаште Руш кугыжанышты религий-политике йогын. Аскетизмым, илыш деч корангме шонымашым шаркаленыт; черке деч мланым корандышаш верч шогеныт. Түн енышт Нил Сорский лийын.
Нобилитет	Нобилитет	Акret Римыште аристократ еш гыч улшо ең-влак.
Номенклатур	Номенклатура	Властьым кучышо-влакын вуйлатыме верлашке шкешт кокла гыч шогалтыме енышт. Нуным күшнö улшо посна ең-влак түшка пентыйдемдат.
Нумизматике	Нумизматика	Ешартыш историй дисциплин, окса таптыым, тыгыде оксан, шёртнö моклакан окса семын кучылтмо историйштим шымла. XVIII курымышто шочын.
О		
Оброк	Оброк	Феодал жапысе рентын (парышын) формыжо, помещикин кепшылтымекресанык деч ий еда оксан да продуктим погымыжо.
Огнищан	Огнищанин	Князын ялчыже, тудо озажын погыжым шолыштмо деч эскерен.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Озанлыкым вияндыме шотышто лишеммаш	Экономическая интеграция	Озанлыкым ворандарымаште у кончыш, кокымшо түнямбал сар деч вара шочын. Түрлө элласе озанлык-влакын чак кылдалт, пуналт виянмышт, экономикым ворандарыме шотышто элгокласе политикым вашкутырен нантайиме процесс.
Озанлыкым йўла почеш виктарыме радам	Традиционная система в экономике	Акрет илышийыжынлаште озанлыкым ворандарыме йён, тыгай годым озанлыкым вияндыме йодыш лектын оғыл, пашам ыштыме радам вашталтде кодын, эре ик семын, нимо ум пуртыде, эртен, тукым гыч тукымыш куснен.
Окольничий	Окольничий	Руш кугыжанышыште XIII – XVIII курым түңгалиште лийын. Окольничий князын пашажым организатлен да виктарен шоген, йотэлласе алче-влак дene мутланымаште участвоватлен. XVI курым кыдал гыч думышто улшо кокымшо чин лийын.
Окса оброк	Денежный оброк	Кыдалаш курымлаште феодал-влакын крепостной кресанык деч ий еда оксам погымышт.
Оппозиций	Оппозиция	1) ваштарешла шогымаш; 2) шукурак-влакын шонымашышт ваштареш кучедалше да нунын деч ойыртемалтше шкенжын политикийым тушкышо партий але ен түшкя.
Опричинне	Опричнина	1565-72 ийлаште Иван IV-ын пайылжын (уделжын) лўумжö, тудын шкенжын территорийже, войскаже да кутыжаныш аппараташе лийын;

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Ор (орсурт)	Замок	Феодалын илыме оралтыже.
Орда	Орда	Шуко значений дене кучылталтше мут: вуйозан ставкыже, полатше, иктаж-могай кутыжанышын але полкын территорийже (илыме кундемжке), саркалык, армий, кусныл коштшо тукым-влакын иктаж-мом решатлаш погынымо верышт. Кучымо кугу мланымат орда маныныт.
Ордалан пұымаш	Ордынский выход	XIII-XV курымлаште Шөртньө Ордан төраже-влаклан руш княжестве-влакын түлымө данышт.
Орден	Орден	1) иктаж-могай суапым ыштымылан пұымо чап пале; 2) кокла курымласе Европышто шке правашт, функцийишт, илыме койышышт дене ойыртемалтше сословийым ончыктымаш; 3) немыч крестоносец рыцарь-влакын католик сар организацийишт.
Откуп, оксатар	Откуп	Иктаж-могай налогым погаш, южо сатум ужалаш (шинчалым, аракам, т.м.) кутыжанышын посна енглан гына пұымо праваже, тудым оксам түлөн налыныт.
Ош слобода	Белые слободы	Российсе түрлө илем-влакын лўумышт, тушто ильше-влак кутыжаныш сомылым шуктимо деч жаплан утаралтыныт.
Ош толкын	Белое движение	1918-1920 иилаште граждан сар годым Российскойште шочшо большевик-влак ваштареш кучедалшке толкын.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
П		
Пайыл	Надел	Мланде лапчык, кудым помещик але кугыжаныш иктаж-могай суапым шуктымыжлан кресаныклан пүчкын пуэн.
Пайвер	Удел	1) акрет да кокла курымлasse Русышто князын вуйлатыме кундем; 2) революций деч ончычсо Российыште кугыжан ешын кидыштыже улшо мландын, оралтын лўмжё.
Палеографий	Палеография	Полышо историй дисциплин, ожнысо возымо шарныктыш-влакым шымла; тудын шочмо вержым да жапшым рашемда; возымо йёным да материалым палемда, кидвозыш ден книга-влакын возымо знакыштым, сёрастаралтмыштым да кузе оформиллалтмыштым эскера.
Палеолит	Палеолит	Акрет годсо кў курым, тудын тўналтыш йыжынже. Кў, пу, лу дене ыштыме ўзгар-влакым кучылтишо, саскам поген, сонарыш коштын илыше акрет айдемын жапше.
Партий	Партия	Иктаж-могай классын, калыкысе лончын чолгарак, чакырак чумыргышо, интересшым аралыше ужашибже; политике властьюн шке кидышкышт налаш тёчыш боле кугыжаныш кучемыш логалаш шонышо ен тўшка.
Парым куллык	Долговое рабство	Куллыкын видше, кунам ен-влак парымышт верч кулыш савырненыйт, но тўлымекишт, угич эрыкан лийын кертынъят.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Пасма	Басма	Ханын пұымо тамгаже, тудын вичкыж калай лаштык дene ыштеныт, ханын түсшым сүретленыт, ханын ўшан тамгаже (верительная грамота) семын лийин.
Патриарх	Патриарх	Православийште эн кугу духовный сан, шукыж годым тудо иктаж-могай религийын вуйжо. Патриархым черке погынымаште (соборышто) сайлат.
Патриархат	Патриархат	Тоштыйoola радам дene ильме жапын ик тошкалтышыже, кунам озанлыкыште, мер ильшиште, ешиште түн верым пörъен налын шоген, родо-тукым радамым пörъен гоч ончаш түнталыныт.
Патриций	Патриция (букв. – имеющие отцов)	Акрем Римыште калык лончо, Римисе мерыйыжынын чапландарыме ужашибе, ондакшым нуно веле Римын калыкшылан шотлалтыныт.
Пашазе йодыш	Рабочий вопрос	Индустриал мерсөтүштө тарлалтше пашазе-влакын ильшишт дene кылдалтше ильшикыл, озанлык да политике йодыш-влак (пашагечын күжигитшо, пашадар күгит, политике шотышто правашт да эрыкышт, т.м.).
Пелеодар	Юродивые	Аскет-влак, калыкын шонымыжо почеш, нуно ончыкүжин моштеныт. Нунын кокла гыч южыштын орадыла кояш тóченыт, южыштын чынжымак ушакылишт тарваныше лийин. Кутыжам, вельможо-влакым лўдде араленыт калык нуным суксо семын ончен.
Пергамент	Пергамент	Акрем Русышто сераш кучылтмо түн материал, тудым презе але шорыкпача коваштым ийлен ыштеныт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Периферий, мүндүрлук	Периферия	Рүдө деч ёрдыштö улшо вер (элын, областын, молын ужашышт); түрмланде.
Петиций	Петиция	Эл вуйлатышылан але күшүл кучем орган-влаклан граждан-влакын түшкан возымо официальне йодмашышт.
Писештарыме мландыпаша	Интенсивное земледелие	Озанлыкым ворандарыме радам, кунам продукцийым ыштен налме кугыт курал-үдымö мландын кумыдыкшым шарымылан кёра огыл, а пашалектышым нöлтамылан кугемеш.
Плебей (кусарашибын – тыглай калык)	Плебей (в переводе – простой народ)	Акред Римисе ен-влак, нуну эрыкан лиийныт, но ямагатын енже лиийн огытыл.
Плинфе	Плинфа	Шуарыме лопка кермич, тудым храмым чонымо годым Византыйште да X-XIII курымлаште Руссышто кучылтыныт.
Погост, села	Погост	Ондак ялилемын рүдүйжö. Варарак – административный округ рүдö, села, черкан да шүгарлан ял.
Поктен колтымо ен	Изгой	Акред Руссышто ямагат (община) гыч поктен лукмо ен.
Полат кресаныык	Дворцовые крестьяне	Кидыймал калык, XII-XVIII курымлаште түнг князь ден кугыжа-влакын мландыштышт иленыт, нунылан пашам ыштеныт. 1797 ий гыч пайвер (удельный) кресаныык лиийныт.
Полат мланде	Дворцовые земли	Түнг князын (кугыжан) шкенжын мландыже, тудын суртшын шкенлүк погыжо, тудын дене кочкын-йүйн илен. 1797 ий гыч – пайвер мланде.

<i>Марий термин</i>	<i>Русс термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Полат савырголтыш	Дворцовый переворот	Тöраланыше класс кöргыштö посна тóшка-влакын кучедал кийымыштлан кöра лиyше кучем вашталтмаш. Российыштэ полат саварголтыш 1725-1762 ийлаште шым гана лиyын, кучем шым гана вашталтын.
Полган	Идол	Юмын але водыжын сүрреттүсшö. Вончештарен каласымаште – иктаж-мом утыжден пагалымаш.
Политике шотышто шелалт шолдыргымаш	Политическая раздробленность	Ситуаций, кунам эл, ужашлалт, посна территорий-влаклан шеледалтеш, политике шотышто шолдырга, нуным вуйвода (независимый) виктарче (правитель)-влак вуйлатат.
Политикым у семын виктарымаш	Новое политическое мышление	М.С. Горбачевын тёңгальме ийтэл политикин у принципише-влак. Тудым ильшыши пуртымаш йүштö сар деч утлымашке конден, түньямбалне ядер сар лиyын кертме лüдйкшым иземден, Эрвэл Европысо эллаште «бархат» революций маным тарватен.
Политический виянмаш	Политическое развитие	Кугыжанышын, партийын, лидерын вуйлатыме пашаштышт шонен виктарыме, тörткыштран вашталтмаш. Политически виянмашлан кöра у кугыжаныш, партий, лидер, эlyм вуйлатыме форма, политике режим, у эл-влак шочыт.
Помещик	Помещик	Кугыжаныш службым шуктымыжлан мланым (поместьем) налше енг.
Помещик мланде	Поместье	XV-XVIII курым тёңгальыште Российыштэ помещикин кучымо мландыже. Тудым сар да кугыжаныш службым шуктен шогымыжлан пуэнйт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Популизм	Популизм	Түрлүсүнан мер толкын-влак. Нуно сыңыса (кризис) жапыште лектыт. Палышт: илышыл йодыш-влакым шуко шонкалыде решатлаш лиймылан ўшанымаш; күгүжаныш кучемлан ўшаныдымаш; элым виктарымашке калыкым ушышаш верч лиймаш.
Посад (посадыштеги ильше-влак)	Посад (посадские люди)	Руш олалаште пашаче (пашазе, торгайыше) калык. Нуно детинец манме (XIV курым гыч кремль) пырдыж воктене верланеныйт. Илыме верышт савар дене авырен налме лийын. Тыге ола чонгатын.
Посадник	Посадник	Ондакше – X-XI курымлаште Акрет Руш күгүжанышын пурышо мландылаште князын верисе енгже (наместникше). Вара – Новгород ден Псковышто күшүл күгүжаныш должностым ончыктен. Посадникым поянрак да лўмлырак ен кокла гыч сайлененыйт, судым да виктем пашам вуйлатен.
Посна калык (этнос)	Этническая общность (этнос)	Ик vere ильше, ик йылман, икгай йўлам кучышо, ик культуран, ильшылым ик семын ворандарыше ен тўшка.
Постиндустриальная цивилизация (информационное общество)		Ильшийыжынын виянме ик тошкантышыжым ончыктымаш, тудо индустриал ильшийыжынгым алмаштен. Постиндустриал ильшийыжынштеге оччыл верыш суаплык (услуга) сфере, шанче да туныктыш лектеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Постмодернизм	Постмодернизм	1960-шо илаште шочшо сылнешкылык йогынын түшкә лүмжö. Тудо модернизмын позицийжым йörшеш вес могырым ончалын да шуко шотышто вашталтышым пуртен. Постмодернизмын представительже-влак ильшым сымыктыш полшымо дene весемдаш күлмө шонымаш деч кораныныт, сымыктышын түрлө стильлан шындаралташыптар корным почыныт, чонымо технологийын эн у сенымашы же-влакым кучылташ түнгалиныт.
Пошлин	Пошлины	1) иктаж-могай суапым ыштымыжалан кутыканыш органлан түлмө окса; 2) чек гоч сатум вончыктарымылан налме окса.
Пёртылтымё жап	Урочные лета	XVI-XVII курымлаште тугай жап, кунам помещик шылын куржшо кресаныкше ўмбак пёртылтымё нерген искым пуэн кертын.
Приватизаций	Приватизация	Кутыканыш погым посна енглан пұымаш.
Приказ	Приказы	XVI-XVIII курым түнгалитыште Российскойште рүдбө вуйлатыше орган.
Продналог	Продналог	Совет Российскойште у экономике политике годым кресанык-влак деч виеш погымо кочкышвундо налог.
Продразверстко	Продразверстка	1919-1921 илаште ялозанлык продуктим ямдылыме системе, военный коммунизм политикиник ужашиже; тудын дene келшышын, кресанык киндым большевик-влакын палемдыме нормышт деч угларак пұышаш улмаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Пролетариат	Пролетариат	Индустриал мерйыжын жапысе меркалыкын ик түшкәже, түшкө утларакше тарлалтше, неле пашам ыштыше ең-влак пуреныйт.
Пролетариат диктатура	Диктатура пролетариата	Марксизм теорийыште – пашазе классын моло шемер лончыла дene пырля элым виктарыше кучем. Социализм революций сеныееке ышталтеш, капитализм гыч социализмын вончымо периодым авалта.
Профушем-влак	Профсоюзы	Илышыл праваштым, интерессыштым аралаш манын, шемер-влакын шкекумылын чумырымо ушемышт.
Пудыранчык (пудыраныме пагыт)	Смута (смутное время)	XVI курым мучаште XVII курым түнгалишты Российскойше лийше событий-влакым ончыктыш термин. Южо историк-влак тиде пагытм граждан сарлан шотлат. Тунам калык сойыш (восстание) -влак лиеденыйт, самозванец-влак вуйлаташ төченыйт, поляк да швед-влак интервенцийым ыштылыныт, эл шолдырген толын.
Путч	Путч	Заговорщик-влакын ыштыме кугыжаныш савырголтыш.

P

Радикализм	Радикализм	Илышым түнг гычак вашталташ шонышо идея да мер-политике йогын.
Разряд книга- влак	Разрядные книги	XVI-XVIII курым түнгалиште Руш кугыжанышты сарзе, граждан да кугыжан суртыссо службыш назначатлыме ең-влакым возымо книга.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Рвезаш	Отрок	X-XII курымышто Акрет Русьшто князын дружинышты же изирак дружинникым тыге маныныт. Нуно сарышке коштыныт, даным погеныт, судышто князын күштимыжым шуктеныт, т.м.
Реабилитаций	Реабилитация	Титаклыме ен-влакын праваштым пörтылтымаш.
Ревизий	Ревизия	XVIII-XIX курымлаште Российште калык мыньяр улымым шотлымаш, перепись. Чон налогым пуртымаш гыч түңгалин.
Революций	Революция	Пүртүсштö, мер ильышыште але ильшумылымашыште лийше кугу вашталтыш.
Регент	Регент	Монархан кугыжанышыште эл вуйлатышым изи улмыжлан, кужу жап черланен киймыжлан але кужушкен эльште уке улмыжлан кöра жаплан алмаштыше ен.
Рекрутская повинность	Некрутыш налмаш	XVIII-XIX курымлаште руш регулярный армийым комплектоватлыме йён. Некрутыш налогым түлүшö сословий гыч веле налыныт.
Рента земельная	Мландыдар	Мландым арендыш пұымылан кöра налме парыш
Репараций	Репарация	Сар пытымеке, энтекым ыштышылан оксам тұлымаш. Тидым тыныс келшyкой почеш, сеналтше эл сенгышылан пua.
Репатриаций	Репатриация	Пленыш логалше салтак ден граждан-влакым, сар пытымеке, мөнгтишкышт пörтылтымаш.
Репрессий	Репрессия	Карум шуктимо йён, тудым кургыжаныш орган-влак кучылтыт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Республик	Республика	Элым вуйлатыме формо, кунам эл вуйлатышым уло калык але лўмын ыштыме коллегий сайла. Республикт лиеш: президентан, парламентан да йёре, күшто тидыжат, тудыжат лиеш.
Референдум	Референдум	Эн күлешан күгүжаныш але мер йодышым чумыр калык дene канашен решатльмаш.
Реформаций	Реформация	XVI курымышто Касвел да Покшел Европышто мер-политике да идеологий толкын. Тудо феодализм ваштареш лийин, но эртаратлын католик черке ваштареш кучедалме семын.
Реформо	Реформа	Мерсотын иктаж-могай күлешан мөгүржым пужен ыштымаш, тыгодым улшо ильшкыл радамын негызшэ ок вашталт.
Римыссе цивилизаций	Римская цивилизация	У саман деч ончыч VIII курымышто Аппенин пелотрошто шочшо акрет цивилизаций. У саман деч ончыч II курым кыдалне Рим кугу күгүжанышын савырнен, пүтынъ Средиземноморье мучко лидер лийин. У саманын V курымыштыжо Римыссе цивилизаций пытен, Римым акрет герман-влак сенен налыныт.
Россий көргүсө түшкä рынке	Единый всероссийский рынок	Российссе регион-влакын озанлык шотышто ушалтмышт, тудым сату лукмо шотышто специализироватлаш да шке коклаштышт вашталтылаш манын, XVII курымышто ыштыме.
Руш кере	Русская правда	XIII-XVIII курымлase лукмо Руш күгүжанышын төртүкшö-влак.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Рүэн-йүлатен почмо нуреш пасупашам шуктымаш	Подсечно-огневая система земледелия	Мланьыпашам шуктымо радам, кунам ончыч чодырам йүлатат але руат, верешы же нурым почыт да иктаж 2-3 ий тушан курал-үдат. Вара, кантештие мланым кудалтен кодат, адакат у верым почаш түнгалият.
Рынде	Рында	Князын (кугыжан) капоролжо, тудо кугыжам пайремлашке коштмыжо годым да сарыш каймыжие годым ужатен коштын.
C		
Савырголтыш	Перестройка	1985-1991 ийлаште СССР-ште илышым пужен ыштымаш. Тудым М.С. Горбачев да тудын ыйыр чумыргышо енг-влак ыштенэйт.
Cap	Война	Мер-политике кончыш, кунам эл ден калык-влак шке коклаштышт иктаж-могай политике але озанлык йодыш шотышто шке шонымашышкышт шуаш манын, саркуралым нöлтальт, пошкудышт дene кредалмашым тарватат.
Сар-йөнозанлык комплекс	Военно-промышленный комплекс	Кугыжанышын элым аралыме заказшым шуктышо организаций ден предприятий-влак, тушко шанче, шымлыше, тергыше организаций ден ыштыквер-влак (завод-влак) пурат.
Саркурал	Оружие	Тушманын калыкшым, техникийкым, аралалтме сооруженийким пытараш кучылтмо ўзгар ден йён-влакын түшкя лўмышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Саркуралым пытарамаш	Разоружение	Түньямбал кумдыкеш эртарыме сомылка-влак, нунын цельышт – сарўзгар лукмым йörшеш чарнаш але чот иземдаш, тудым лукташ күлшö амалым пытараш.
Сатулышо озанлык	Товарное хозяйство	Озанлык, күшто ужалаш йöрышö сатум луктыт, иктаж- мом пазарыште ужалаш ямдылат. Сатум лукшо ден налше кокласе кыл тыгай годым ужалмаш-налмаш, торгайымаш гоч кылдалтеш.
Секте	Секта	Озаланыше черке деч ойырлышо ен түшкä, түшкäилем.
Секуляризаций	Секуляризация	Черке погым (утларакше мландым) тыглайыш, черкын оғылыш савырымаш. Секуляризаций Реформаций жапыште кумдан кучылталтын.
Сенат	Сенат	Ятыр эллаште ик эн түн кугыжаныш органын лўмжö. Эн ончыч Акрет Римыште шочын. Российыште XVIII курмышто Петр I пуртен.
Сентиментализм	Сентиментализм	XVIII да XIX курым түнгалиыште Европысо да Америкысе литератур ден сымыктышынде йогын. Тудо айдемыштеги түнгалиш вуйушым, шонкален моштыым оғыл, а шижмашым шотлен. Эн сай еңыш шумо корным «пүртүс пүймо» шижмашым вияндымаштеги кычалын.
Сепаратизм	Сепаратизм	Элын иктаж-могай ужашибыкым ойырен, у элым ышташ тóчымаш толкын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Серычевлак	Писцы	Акрет Русьышто кид дене возымо книгам луктедыше, юмонгам сүретлыше, книгасе миниатюр-влакын авторышт, түрлө кагазвиктыш документым возкалыше-влак.
Синод	Синод	Южо христиан вераште черкым вуйлатымаште эн күшыл тошкалтыш.
Скань	Скань	Русьышто ювелир пашан ик видше. Металл дене ыштыме негызыш шөртнөй алэ ший воштыр дене түрлөн сүретым пайтлымаш.
Славянофилмыйт	Славянофильство	XIX курымын 40-50 ийлаштыже Российйсе мерсотышто шарлыше либерал толын. Нуно западникмыйт ваштареш лийынъит, Российын шкешотан улмыжым арален кодышааш верч шогенъит, тудым касвел Европысо семын виянме корно деч корандаш шоненъит.
Слобода	Слобода	XI-XVII курымласе Руш кугыжанышыште түрлө илем-влакын лўмышт. Тушто илыше-влак кугыжаныш сомылым шуктымаш деч жаплан утаралтынъит.
Службышто улшо ен-влак	Служилые люди	XIV-XVIII курым түнгалишти Российскойште кугыжаныш пашаште шогышо ен-влакын түшка лўмышт. XVI курым кыдал гыч службышто шогышо ен-влак кок түшканлан шелалтынъит: «ачамландылан» службышо-влак (бояр, дворян-влак) да «саркурал» дене службышо-влак (стрелец, пушкарь, городовой казак-влак).

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Смерд-влак	Смерды	Акрет Руссышто (IX-XIV курымла) ямагат кресанык-влак, варажым нуно озан кидыймакыже логалыныт.
Совет, канаш	Советы	Сайлен ыштыме политике организаций-влак, 1905-1907 ийласе революций годым шочын.
Совинформбюро	Совинформбюро (советское информационное бюро)	Түшкавер йён-влакым вуйлатыше орган, Кугу Ачамланде сар годым фронтлasse увер-влакым шаркалыше официал орган.
Совхоз	Совхоз (советское хозяйство)	1918 ий гыч кугыжаныш ялозанлык ыштықвер (предприятие), тудын погыжо пүтынек кугыжанышынлан шотлалтын.
Сословий	Сословие	Илышкылысес мерйыжын, нунын шкеныштын правашт да порысышт лиийн, тудо тукым шот дene ача деч эрге деке, эрге деч унъка деке кусаралтын. Түн сословийлан дворянмыт, черкызымыт, кресаныкмыт, купечмыт, мещанмыт шотлалтыныт.
Сословийла гычат пуртыймо енган монархий	Сословно- представительная монархия	Элым вуйлатыме форма, вуйлатыме сомылым монарх деч посна тыгак дворян, черкын, олаште ильше-влакын колтымъенышт шуктен шогенит.
Сотемдарымаш	Просвещение	Индустриал мерйыжыныш вончымо жапысе идея туравеллык, феодал пызырымаш ваштареш шоген, «акыл кугыжанышым» нöлтөн, ен-влак коклаште тёрлүким кычалын.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Сотемдарыме монархий	Просвещенная монархия	XVIII курымын кокымшо пельштыже Европысо южо эллаште шарлыше абсолютизм политикым ончыкташ кучылтатшке ойсавыртыш. Тиде политике цензурым лушкыдемдыме, туныктымашым калык коклашке шарыме, черкым күгүжаныш кидыймаке налме да моло реформылам эртарыме гоч палдырнен.
Сотемдарыме саман	Эпоха просвещения	Европысо культурын историйштыже XVII-XVIII курымлasse жап, кунам мерсотышто ушакылын, шанчын вийжылан моткоч кугу ўшан шочеш, «шонкалче-влак» йырвел ильшиште, мерсотышто, айдемыште «пүртүс пұымо радамым» пален налаш төчат.
Сото феодал-влак	Светские феодалы	Кокла курымлаште младым кучышо ең-влак (феодын озаже). Нуно черкын енже лийин оғытыл. Кидыймалнышт улшо кресанык-влакым эксплуатированыт.
Социал-демократий	Социал-демократия	Пашазе демократий толкынышто ик кугу вий, XIX курым мучаште – XX курым түнгалиште пашазе классын партийже семын шочын, тудо революций йөн дene социализмым ышташ, калык ильшим демократий корно дene виктарен колташ шонен.
Социализм	Социализм	Ильиш чынлык, эрык, иктөрлик верч кучедалаш, иктыш ушнен илаш, демократий, айдеме түкимын мө сай улыжым түрлүснек кучылташ ўжшö туныктымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Справочоза	Ключник	Помещикин суртыштыжо озанлыкым вуйлатыше ен, эконом; тудын кидыштыже суртысо справоч-влак лийыныт.
Сталинизм	Сталинизм	СССР-ште Сталинын терроризм диктатурыжо годсо период, тудым «түнямбал социализмысе» эл-влаклан виеш түшкен пүэныт.
Стан	Стан	XIV-XVI курымлаште Руш кугыжанышыште административне-территориальне единице.
Стоицизм	Стоицизм	Акред Грецийисе философийин ик школжо. Тудын представитель же-влак шоненыйт: мунло ен пүртүс төртүк почеш ильшаш, тудын тыматле-ласкалыкшым шындарышаш, тудын почеш кайышаш, шке пүримашыже ваштареш шогалашаш оғыл. Нуно чыла еңымат, кеч-кő тудо лийже, пörъен але ўдырамаш, грек але варвар, эрыкан але кул, түнямбал закон ончылно иктөр онченит.
Стрелец, никшызе	Стрельцы	XVI-XVIII курымлаште службышто улшо ен-влак, пычалан йолешке-влак, нуну войскан түнг энгертишыже лийыныт. Стрелец-влакым эрыкан ен кокла гыч погенит, службо нунын ўмыраш сомылышт лийын, ача деч эрге деке вончен, службышто шогымыштлан окса але кинде дене пашадарым, южгунамже эсогыл мланымат налыныт.
Стряпчий	Стряпчий	XIII-XVII курымлаште кугыжансуртысо чин, сурт ялче. Ўстелвуй деч ўлнырак шоген. XVIII-XIX курымлаште судысо чиновник.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Судебник	Судебник	Российште тёртык (закон) погыкын лўмжö. Икымше судебник 1497 ийыште Иван III годым лектын.
Сурт еда шеледымаш	Подворное обложение	XVII-XVIII курым тўнгальште йозакым тўлышаш калык коклашке налогым шеледыме радам. Виктер (правительстве) тўлышашын кугытшым ончыктен, ола ден ялилем-влак тудым сурт еда шеледенyt.
Сурт кресанык	Дворовые крестьяне (люди)	Руш кугыжанышште кидыймалне ильше ен-влак (челядь, холоп, т.м.). Нуно феодалын суртыштыжо иленыт да тудын ешыжым онченyt. XIX курымышто тыгай ен-влак дворянын оралтышыже иленыт.
Сурт театр	Крепостной театр	XVII-XIX курым кыдалне Российской дворян суртышто улшo театр, тусо артист-влак кепшылтыме права почеш иленыт.
Схизме	Схизма	Христиан черкыште шелалтмашым ончыктышо термин.
Т		
Такыр	Перелог	Икмынjar идалык кучылтмеке, ярап кодымо нур, рокшо пушкидемже манын, тудым 8-15 ий наре курал-ўден оғытыл. Тыгай йöным Европысо йüдвел калык-влак кучылтыныт.
Тамга	Ярлык	Шöртнöй Ордасе хан-влакын льготым пурмo грамотышт. Нуным кидымакышт логалше южо тыглай сотиенлан да черке кугураклан пузденыт.
Тенге	Рубль	Россий империйын, СССР-ын, Россий Федерациины оксаже (ик тенгеште 100 ыр).

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Теократий	Теократия	Элым виктарыме формо, кунам кугыжанышвуй (шукыж годым монархиян эллаште) тыгак элысе религийым вуйлатыше лиеш.
Террор	Террор	Политике шотышто лўдыктылмаш формо, кунам ваштареш шогышым пеш шучкын лўдыктылыт, эсогыл пуштмаш мартеат шуктат.
Тиун	Тиун	XI-XVII курымлаште князын, боярын суртыштыжо сомыльен, феодалын оралтышым кучен, озанлыкшым виктарен шоген.
Тичмаш монархий (абсолютизм)	Абсолютная монархия (абсолютизм)	Кугыжаныш вуйлатыме орган, күшто чумыр властым законлан энгертыше ик ен (монарх) шкетын кидышты же куча, вуйлатыме радамым централизоватлыме, пўтынек монарх кид йыймалне улшо бюрократ аппарат шуктен шога; экономике чот виянще; виян армий ден порядкым эскерыше орган-влак улыйт; калык колтымъенан организаций-влак уке улыйт.
Той курым	Бронзовый век	Неолитым (вўргене курымым) алмаштыше историйисе саман. Ойыртемже: той дене ыштыме ўзгар ден саркуралым кучылтмаш (мемнан саман деч ончыч IV тўжемий мучаш - I тўжемий тўнгальтыш), вольыкым ашинаш, мландыпашам вўдым шавен ышташ тўнгальмаш, возыктыш, кулкучыман кугыжаныш шочмаш. У саманын I тўжемийшты же тудым кўртнъё курым алмаштен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Тоталитаризм	Тоталитаризм	Политике режимын формыжо, кунам мерсотын, айдемын илыш-касышыжым чыла могырымат түрүснек терген-эскерен шогат.
Тёнежтыше погын	Учредительное собрание	Парламент шотан тёнеж, күштөн закон почеш у кучем радамым пентыдемдат. Российште тёнежтыше погын 1917 ий ногябрь-декабрыште лийин. Тудым чумыр калыкын сайлыме праваже улмо негызеш элым вуйлатыме радамым палемдаш да у Конституцийым ышташ манын чумырымо улмаш. 1918 ийыште тудым большевик-влак шалатен колтеныт.
Традиционализм	Традиционализм	XVIII-XX курымласе идеяй да политике шотышто йогын-влак. Нуно озанлыкым, политикиым, илышкылым да түвүрим ворандарымаште нимогай вашталтышат лийшаа огыл, манынъыт, тукымвож юйлам, ожсо ильшым, авылым идеализироватленыт да тудын деч корангман огыл, манын шоненыт.
Тукым	Род	Ик вўран родо-тукым еш, нунын ик кугезышт лийин. Родо-тукымым ава могырым (аван тукым) але ача могырым (ачан тукым) онченыт. Тукым-влак полкым чумыреныт, кугыжаныш шочмеке пытеныт.
Түн князь	Великий князь	X-XV курымласе Русьышто да XV-XVII курым мучаш годсо Руш кугыжаныште түн княжествын вуйжо. Российшсе империйште - кугыжан ешиш пурышо енг.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Түң межалымаш	Генеральное межевание	XVIII-XIX курымлаште Россий империйште помещик, кугыжаныш кресанык, молынат кучымо мланыштын чекыштам рашемдаш манын вискалымаш. Дворян-влакын мланышлан праваштым пентгыдемден.
Түнямбал сар	Мировая война	Сар, күшкө коалицийлаште (союзышто) шогышо шуко эл ушна. XX курымышто кок түнямбал сар лийн.
Тыныс ильш дene илымаш	Мирное существование	Эл-влак кокласе кылын ик типше. Тыгай годым ўчашымашан йодыш-влакым рашемдышташтасарвийым кучылтмаш деч кораныт, чыла умылдыымашым вашкутырен тыныс йён дene корандат.
Тыныслык ойпидыш	Мирный договор	Эл-влак коклаште ыштыме түнямбал ойпидыш. Тушто ваш кредалымым чарныме, эл коклаште сар пыттыме пентгыдемдалтеш, территорий, эл-влак кокласе чек вашталтме ончыкталтеш, политике, сар паша да экономике йодыш-влак рашемдалтыт.

У

У Европысо цивилизаций	Новоевропейская цивилизация	Термин Европысо калык-влакын кокла курымла ден кызытсе пагыт коклаште XVI-XIX курымлаште виянгме историйштим ончыкта.
У жап	Новое время	Историйсе жапын лўмжё, тудо кокла курымла деч вара түнгалин. Жап шот дene XVI-XIX курымлasse событий-влакымavalta. Тудын түнгалишыжым Колумбын Америкым почмыжо дene, мучашыжым икымше түнямбал сар ылышме дene кылдат.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
У экономике политике	Новая экономическая политика	1921 ийыште тудо «военный коммунизм» политикым алмаштеш калык озанлыкым төрлаташа да вара социализмыш күснаш, манын ышталтын. Ты политикин түнгё – продразверсткым продналог дene вашталаш, рынкым кожгаташ, шкенпогым разрешитлаш. Йотэлласе капиталым шупашаш түнгальме, окса реформым ыштыме.
Ударник	Ударник	СССР-ште очыл пашазе, пашам ыштымаште кугу сенымашыш шушо очыльен.
Университет	Университет	Тунемме-шанче күшүл школ, университет түрлө специальность дene туныктышо да кугу шымлымаш пашам эртарыше тёнеж.
Унитар күгүжаныш (иктештиме күгүжаныш)	Унитарное государство	Күгүжаныш чонгалтме форма, күшто элын территорийже автоном ужаш-влаклан ок шеллт, түштө административно-территориальне кундем-влак веле лиййт (область, район, т.м.).
Урбанизаций, олангаш	Урбанизация	Олан да олase калыкын шукеммыйшт, мерыйжын виянгаште олан верже күгеммаш процесс.
Урдымаш	Кормление	Русышто XVI курым кыдал марта күгүжаныш сомылым шуктышо-влакым (веръеным – наместникым, волостьючым) верьисе калык күшеш урдымаш.
Үэмме саман (ренессанс)	Эпоха возрождения (ренессанс)	Европысо культурын историйшты же XIII-XVI курымласе саман, тышеч У жап түнгальеш.

Ӵ**Ӵымыл илыш****Теневая экономика**

Официальне статистикиш логалдыме озанлык паша (налогым тўлаш оғыл манын, парышым шылтымаш, «копаш налмаш» (взяточничестве), закон ваштареш улшо торгайымаш, супамыштымаш, т.м.).

Ӵүстелвуй**Стольник**

Күгүжансуртысо чин – XIII-XVII күрүмлаште князын (күгүжан) коштмыжо годым ўстел сийжым эскерен.

Ф**Фабрике****Фабрика**

Түрлө машинам кучылтман, пашам специальность шот дene шеледен ыштыман йөнөзанлык ыштыквер (промышленное предприятие). Кидвий дene ыштыше мануфактурым алмаштен.

Фаворит**Фаворит**

Вуйлатышын, кучемыште улшо иктаж-көн поро кумылжо дene пайдаланыше ең. Тудын деч тыгай ең түрлө суапам налеш, шкежат тудлан влиянийым ышта.

Фашизм**Фашизм**

Пурла экстремизм сынан политике толкын, икымши түньямбал сар деч вара Италийыште, Германийыште шочын, а вара моло эллашкат шарлен. Фашизм терроризм диктатур корным кучен.

Федераций**Федерация**

Икмыйнэр элын ик ушемыш ушнымышт, нунын ик кугыжаныштыш лиеш, шкеныштын вуйлатыме органышт уло, федерацийыш пурыш-влакын суверинитетыш кодеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Феод	Феод	Тыге маныныт кокла курымлаште Касвел Европысо эллаште мланым, кудым сеньор шке вассалжылан сарзе семын служитлымыжлан суап шотеш пуэн.
Феодал	Феодал	Кокла курымлаште мланым кучышо ен (феодын озаже), тудо кидыймалны же улшо кресанык-влакым орландарен.
Феодал ренте	Феодальная рента	Мланде дene пайдаланымылан налме парышын (мландыдарын) ик формыжо. Тудым оза пашам яра ыштыктыме (барщине) семын, натуро (кочкышувундо) дene (натур оброк) але окса дene налын.
Фискал, эскерче	Фискал	Российыште XVIII курымышто кугыжаныш службышо, тудо кугыжаныш тёнеж дen сомылъен-влакын пашаштым эскерен.
Фреске	Фреска	Штукатуритлыме пырдыкеш сүретлыме сылнысүрет, тудым чүчкыдын черкым сёрстарыме годым кучылтыйт.
X		
Холоп	Холопы	X-XVIII курымлаште Руссышто кидыймал калык, правашт шотышто нуну кул семынрак лийыныт.
Хронограф	Хронограф	Византийыште, Болгарийыште, Сербийыште түньямбал историйым возымаш, түрлө событийым лийме радамышт почеч возымаш.
Хронологий, ильтышийогын	Хронология	Историйисе событий-влакын жап шот дene лийме радамышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Рус термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Ц		
Ценз	Ценз	Иктаж-мо шотышто, мутлан, сайлымаште, еңын праважым аңысыремдымаш.
Цензур	Цензура	Печать (савык) ден түшкәувер йён-влакым күгүжаныш мөгүрүм эскериме системе.
Цивилизаций	Цивилизация (лат. <i>civilis</i> – гражданский, государственный)	Икмияр значений дене күчүлтәлтеш: 1) түвыра (культур) умылымашын синонимже; 2) мерсөтиң, ыштыш-кучыш да чон-көргө культурын виянме күкшүтшö, тошкалтышише (акрет цивилизаций, кызытсе цивилизаций); 3) мерсөтиң варварстве деч варасе виянме йыжынже; 4) культурышто – деградаций да мөнгештме йыжынг; 5) калыкын шкешотан улмыжым ончыктышо пале-влак (тукымийूла, авыл, йылме, чилем, психологий, т.м.).
Ч		
Чарыме ий-влак	Заповедные лета	XVI курым мучаште Руш күгүжанышынде ий-влак, кунам Юрий кечинат (26 ноябрьыште) кресанык ик оза (помещик) деч весе деке куснен кертын оғыл.
Челядь	Челядь	Акрет Русыншто кидыймалыссе улшо еңын лўмжö. Челядьлан пленыш логалше ен-влак шотлалтыныт.
Черке	Церковь	1) христиан храм, кумалме вер; 2) иктаж-могай религийыште тудын туныктымыжо да культшо шотышто икгай шонымашан улмышт негызеш чумыргышо ен-влакын организацийышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Черке феодал-влак	Духовные феодалы	Кокла курымлаште мланде оз-влак (феодым кучышо), нуну иерар (черкын күшыл енгевлак: патриарх, митрополит, архиепископ, епископ) лийыныт да нунын кидымалнышт улшо кресаньык-влакым эксплуатироватленыт.
Чийвера	Язычество	Акрем жапыссе религий. Ен-влак шуко юмылан ўшаненыт, пүртүслан, тоштыенлан кумалыныт, полган-влакым жапленыт.
Чин	Чин	Сарзе ден граждан-влакын служымо разрядыши, кажныштын шке правашт ден порысышт лийын.
Чон налог	Подушная подать	XVIII-XIX курымлаште Российште түг вияш налог. 1724 ийыште тудым сурт еда шеледыме налог дене вашталтеныт. Тудым түлүшшө сословийиш пурьиши чыла пörъенлан (чонлан), кечмыньяр ияш лийже тудо, түлүктененит.
Ш		
Шортньокса	Златник (золотник)	Икымше руш шортньокса, Киев княжествыште X-XI курым түнгальтыште таптеныт.
Шанче-технике революций	Научно-техническая революция	Шанчым түшка йөндартыш (общественное производство) вияңдыме түн факторыши савырыме негизеш ыштышвиийм (производительная сила) уэмдымаш, тудым шкенжымак ыштышвиийиш савырымаш. XX курым кыдалне түнгалин.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Шемер кресанык (кугыжаныш кресанык)	Черносошные (государственные крестьяне)	XIV-XVII курымлase кресанык-влак, нуно ең семын эрыкан лиийынит. Ямагат мландышт лиийн, кугыжаныш порысым шуктеныт. XVIII курымышто кугыжаныш кресаныкыш савырненит.
Шемер порыс	Тягло	XV-XVIII курым түнгальтыште кресанык ден посадысе ен-влакын кугыжаныш ончылло шке порысыштым окса дene түлen але ыштен лукмо продуктыштым пуэн шуктеныт. Нунын коклаште кугыжаныш сомылым шуктышо «черносошный» (эрыкан) да мланым кучышо, кресанык-влак лиийынит.
Шемер-влак (кресанык, посадыште илыше-влак)	Тяглые люди (крестьяне, посадские люди)	XV-XVIII курымлаште Руш кугыжанышыште шемер (черносошный) да мландан кресанык, тыгак кугыжаныш налогым түльшö да кугыжаныш сомылым шуктен шогышо оласе ен-влак.
Шийденте	Деньга	XIV-XVIII курымлase руш ший окса.
Шинчал бунт	Соляной бунт	1646 ийыште Москваште лийшe посадысе ең, стрелец, дворян-влакын бунтышт. Амалже: шинчаллан пошлиинным чот нöлтäлмýлан кбра тудын шагалеммыже.
Ш		
Шкеткучем	Самодержавие	Российым вуйлатымаште монархий формо, властьюм ик ең шке кидыштыже кучен.
Шна Шнуй-влакын илышишт	Вотчина Жития святых	Юго семын налме мланде. Христиан черкын канонизироватлыме черкызе ден тыглай ен-влакын биографийишт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Шоға	Соҳа	Түңгальтыш значенийже дene – акрет годсо куралме ўзгар, тудо плуг семын мланым савырен оғыл, а ёрдыжкө веле шүкен; кокымшо значенийже дene – XIII-XVII курымлаште Руш кугыканышыште окса дene түлымö налогын единицияже.
Шола коммунист-влақ	Левые коммунисты	1918 ийыште РКП(б)-ште улшо фракций, тудо Бресттесе мир ваштареш лиийн, «революциян сарым» шуйышаш верч шоген. Лидерже Н.И. Бухарин лиийн.
Ы		
Ыраш	Копейка	Руш тыгыде окса, 1535 ий гыч тапташ түнгальме.
Э		
Энергия цивилизаций	Речные цивилизации	Акрет түня жапыште Нил, Инд, Тигр да т.м. энергла воктене шочшо цивилизаций. Лывырге климат ден ўян мланде нине районлаште мланде пашам вўдыштарен ышташ йёным пуэнит.
Энерлан, корембал	Подол	Акрет годсо руш олан ужашиже, тудо курыкйол воктене, шукъиж годым энер тўрыштö лапверым айлен.
Экономике кризис, озанлык сығыса	Экономический кризис	Экономикин виянме корныжо шолдыргымаш. Йондартыш чот лунчыргымо, пашадымылык кушмо, тулеч моло гоч палдырна.
Экономике шотышто вашполыш канаш (СЭВ)	Совет экономической взаимопомощи (СЭВ)	1949-1991 ийлаште социализм эл-влақын виктергокласе экономике организацийишт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руши термин</i>	<i>Терминын значений же</i>
Экономикыште варналтше системе	Смешанная система в экономике	Озанлык илышым ворандарyme йён, тыгай годым шкенпого кугыжанышын дene варналтеш, ресурсым шеледымаште кугыжаныш кугу верым налеш, но парышым налог системе гоч незерин илыше-влак декат шуктат.
Экономикыште командоватлыме системе	Командная система в экономике	Озанлыкм организоватлыме йён, тыгодым оксавундо (капитал) ден мланде кугыжаныш кидыште лиеш, а пүртүс поянлыкым рүйдө орган-влак план почеш шеледат.
Экономикыште ужалыме- налме радамым кучылтмаш.	Рыночная система в экономике	Озанлык илышым ворандарyme йён, оксавундо (капитал) ден мланде посна еңын кидыштыже лиеш, а ресурсым шеледымаш, сатум лукмаш, йөндартыш (производство) ужалыме да налме негызеш шукталтеш. Рынке экономике годым чылалан амалкалаш эрык пualтеш, кажне шкаланже мом шонен тудым ойырен налын кертеш.
Экономический виянгмаш	Экономическое развитие	Экономикин күлеш корно дene, төрткыштоин ваштатмыже. Экономический виянгмашын результатше – озанлыкын у күкшитыш нöлтатмыже, вес качествышын вончымыжо, шкенжым у кончыш семын палдырташ түнгалимыже.
Экспансий	Экспансия	Озаланымаш кумдыкым шарымаш, түрлө семын эртаралтеш: чүчкыздынак тиде вес калыкым шке кидыймаке руалтен налме сар семын, илышыттым шкевуя ворандарyme йёныштым шупшын налме семын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Экспрессионизм	Экспрессионизм	ХХ курым түңгөлтүштө литературден сымыктышсе туравеллык. Тудо шотлен: илышыште чын же денак улшо кончыш – тиде айдемын көргөчөн түнгөлтүштө гына, сандене тудым почын пұымаш искусствонын түнгө сомылжолийшаш, манын шоненыйт.
Экспроприаций, шупышын налмаш	Экспроприация	Сеналтше класс, калык деч тудын малпогыжым сеныше-влакын виеш поген налмышт.
Элите	Элита	Мерыйжынын күшүл лончыжо.
Элкөргө политике	Внутренняя политика	Эл көргөсө илышыкылышт деп ойыртемалтше посна түшка, партий, толкын коклаште кыл кучымым палемдыме сомылым виктарен шогымаш. Элкөргө политике күгүжанышын, партий-влакын элым вуйлатымашт годым могай корным кучышашыштым палемда.
Эмбарго	Эмбарго	Шортным, йотэл валютым, южо сатум элыш пурташ але эл гыч лукташ чарымаш.
Эмиграций	Эмиграция	Политике шотышто вес семын шонымаш, илыш шот деп келшиздымаш але эше иктаж-могай амаллан кёра ен-влакын вес элыш илаш куснышт.
Эпос	Эпос	Калык ойпогын произведенийже-влак – илыш нерген каласкалымаш, муро, мурпого, т.м.
Эрвел йодыш	Восточный вопрос	Тыге маныт историйиште XVII-XX курым түңгөлтүштө Осман империйын шаланаш түнгөлтүштө дебе кылдалтше түнгөлтүштө вашшогалмашым.

<i>Марий термин</i>	<i>Русь термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Этногенез, калыкын лиймыже	Этногенез	Калыкын күшеч лиймыже. Тышке иктаж-могай калык шочмын түңалтыш этапшат, варажым тудын этнографий, ийлме да антропология шотышто калыпталмыжат пур.
Я		
Ялче	Батрак	Тарлыме мландыпашаен, шукыж годым йорлештише кресанык лийын.
Ямагат	Община	Ильшкылым организоватлыме формо. Акрет жапыште ямагатыште пашам чылан пырля, түшкан ыштенит; ваарарак, капитализм деч ончычсо жапыште, пошкудо (верыссе, ялыссе) ямагат шочын, тушто мландым кучымаш кок семынжат лийын, пашам пырлят, түшканат ыштен иленит. Ямагат ильшым пүтүнек але мыньярже шке виктаренит.
Ямщик порыс	Ямская повинность	XVIII курым түңалтыш марте Российскойше ял калыкын кугыжанышлан ыштышаш порысшо. Кугыжаныш күлешлыклан тудо имным, улам да улазым ойырышаш улмаш. Ямщик-влакын тиде түн сомылышт лийын.
Яришка	Голытъба	Олаште да ялыште ильше йорловлак, нунын ильме верыштuke, түрлө пашаш тарлалтын, илиш толашат (нуным эше «перныл коштшо-влак» маныныт).
Ярминга	Ярмарки	Лўмын ойырымо верлаште жапынжапын эртарыме кугу пазар.

Русско-марийский указатель терминов

А

Абсолютная монархия (абсолютизм)	Тичмаш монархий (абсолютизм)
Авангардизм	Авангардизм
Автономия	Автономий
Авторитаризм (<i>лат.</i> власть)	Авторитаризм (<i>лат.</i> кучем)
Аграрная цивилизация	Аграрле цивилизаций
(син. традиционное общество)	(син. тукымйұла мерсото)
Академизм	Академизм
Альтернатива (<i>лат.</i> один из двух)	Альтернативе (<i>лат.</i> кокыт гыч иктыже)
Амеизм	Амеизм
Ампир	Ампир
Анархизм	Анархизм
Анафема	Анафеме, каргыш
Аннексия (<i>лат.</i> присоединение)	Аннексий, шупшын налмаш (<i>лат.</i> ушымаш)
Антанта (<i>фр.</i> согласие)	Антантे (<i>фр.</i> келшык)
Антисемитизм	Антисемитизм
Античная цивилизация (античность)	Акрет цивилизаций (акреттот)
Антагонизм	Антагонизм
Антоновщина	Антоновщине
Артель	Артель, арвыль
Археология	Археологий
Архитектура	Архитектур
Аскетизм	Аскетизм
Ассамблея	Ассамблей
Ассигнаций	Ассигнаций, кагаз окса

Б

Барокко	Барокко
Барщина	Барщине, баринлан ыштыме паша, паяр паша
Баскак	Баскак
Басма	Пасма
Батрак	Ялче
Белое движение	Ош толкын
Белые слободы	Ош слобода
Блицкриг	Блицкриг, писынсар
Блокада	Блокаде, йыравыртыш
Бобыли	Бобыль, нимодымо
Большевизм	Большевизм
Бонапартизм	Бонапартизм
Бояре	Бояр-влак
Боярская дума	Бояр-влакын думышт
Бронзовый век	Той курым
Буржуа	Буржуй
Буржуазия	Буржуазий

Буржуазная революция

В

Ваучерная приватизация
Великий князь
Великое переселение народов
Верье, мир (община)
Вече
Винная монополия
Внешняя политика
Внутренняя политика
Воевода
Военно-промышленный комплекс
Военный коммунизм
Война
Волостель
Волость
Волхв
Волюнтаризм
Восточный вопрос
Вотчина
Вторая мировая война

Г

Гегемония
Генеалогия
Генералиссимус
Генеральное межевание
Геральдика
Гетман
Глаголица
Глобализация
Глобальные проблемы
Гольтьба
Государство
Гражданская война
Гривна
Гридины
Губа
Губерния
Гуманитарные науки

Д

Дань
Даточные люди
Дворовые крестьяне (люди)
Дворцовые земли
Дворцовые крестьяне
Дворцовый переворот

Буржуазий революций

Ваучер дene приватизироватлымаш
Түнг князь
Калык куснылмаш
Вервь, ямагат
Вече
Арака монополий
Весэл политике
Элкбргö политике
Воевода, сарзывый
Сар-йёнозанлык комплекс
Военный коммунизм
Сар
Волостьючо
Волость
Мужан
Волюнтаризм
Эрвел йодыш
Шна
Кокымшо түнамбал сар

Гегемоний
Генеалогий
Генералиссимус
Түн межалымаш
Геральдике
Гетман
Глаголице
Глобализаций
Глобал проблеме-влак
Яришка
Күгүйжаныш
Граждан сар
Гривне
Гридин
Губа
Губерний
Гуманитар шанче

Дань
Налме ең
Сурт кресанык
Полат мланде
Полат кресанык
Полат савырголтыш

Дворянское собрание	Дворян погын
Дворянство	Дворянмыт
Декабристское движение	Декабрист толкын
Декларация	Деклараций
Декрет	Декрет
Демагогия	Демагогий
Демократия	Демократий, калык-кучем
Демос	Демос
Денежный оброк	Окса оброк
Денонсация	Денонасаций
Деньга	Шийденте
Депортация	Депортаций
Деспотия	Деспотий
Десятина	Десятин
Диктатура пролетариата	Пролетариат диктатур
Династический брак	Династий шот дene мужырангаш
Династия	Династий
Диссиденты (<i>лат.</i> несогласный)	Диссидент (<i>лат.</i> келшыдыме)
Долговое рабство	Парым куллык
Домашнее рабство	Кудо куллык
Древневосточная цивилизация	Акрет Эрвел цивилизаций (Акрет Эрвел)
(Древний Восток)	Акрет Грек цивилизаций (Акрет Греций)
Древнегреческая цивилизация (Древняя Греция)	Акрет Грек полис
Древнегреческий полис	Акрет Түня
Древний Мир	Акрет Русь
Древняя Русь	Думо
Дума	Думысе бояр-влак
Думные бояре	Черке феодал-влак
Духовные феодалы	

Е

Европейский союз	Европысо ушем
Единый всероссийский рынок	Россий көргүсө түшка рынке
Епископ	Епископ
Ересь	Ересь

Ж

Железный век	Күртнъö курым
Железный занавес	Күртнъö пүрдыш
Жития святых	Шнуй-влакын ильшишт

З

Забастовка	Забастовко
Закуп	Закуп, парыман
Замок	Ор (орсурт)
Западничество	Западничестве, касвелчымыт
Заповедные лята	Чарыме ий-влак
Земский собор	Земстве погын

Земство
Зернь
Златник (золотник)

И

Идол
Иерархия
Изгой
Император (*лат.* – күштэзб)
Империя
Инвестиция
Индустриализация
Индустриальная цивилизация
(индустриальное общество)
Интеграция
Интенсивное земледелие
Интервенция
Интернационализм
Иосифляне
Историческая личность
История

К

Каган
Кадетский корпус
Казна
Каменный век
Канон
Канцлер
Капитализм
Киники
Кириллица
Классицизм
Ключник
Княжеская дружина
Княжеский съезд
Княжество
Князь
Коллегия
Коллективизация
Колонизация
Колония
Колхоз
Кольчуга
Командная система в экономике

Коминтерн
Коммуна
Коммунальное движение

Земстве
Зернь
Шёртньокса

Полган
Иерархий, тошкалтыш
Поктен колтымо ең
Император
Империй
Инвестиций
Индустриализаций
Индустрияның өмірлік цивилизаций

Интеграций (*лат. integer* – тичмаш)
Писештарымы мландыпаша
Интервенций
Интернационализм
Иосифляныт
Историйш пурышо ең
Историй

Каган
Кадет корпус
Кажна
Кү курым
Канон
Канцлер
Капитализм
Киникмыйт
Кириллице
Классицизм
Справочоза
Князының дружиныже
Князь погын
Княжестве
Князь, он
Коллегий
Коллективизаций
Колонизаций
Колоний
Колхоз
Күртнұтыуыр
Экономикиште командоватлыме
системе
Коминтерн
Коммун
Коммунал толкын

Коммунизм	Коммунизм
Компромисс	Компромисс
Консерватизм	Консерватизм
Конституция	Конституций
Консул	Консул
Конунг	Конунг
Конфедерация	Конфедераций
Конференция	Конференций
Конфискация	Конфискаций, поген налмаш
Конфронтация	Конфронтаций, ваштүкнымаш
Концентрационный лагерь	Концентрационный лагерь
Концессия	Концессий
Кооперация	Коопераций
Копейка	Ыраш
Кормление	Урдымаш
Король	Король, элвуй
Коррупция	Коррупций
Красное движение	Йошкар толкын
Кремль	Кремль
Крепостное право	Крепостной права (кешпылтыме права)
Крепостной крестьянин	Кешпылтыме кресанык
Крепостной театр	Сурт театр
Крестьянская война	Кресанык сар
Крестьянский двор	Кресанык суртпече
Крестьянство	Кресаныкмыт
Кулачество	Кулакмыт
Культ личности	Личность культ
Культурная революция	Культур революций
Культурное развитие	Культур виянмаш
Купечество	Купечмыт
Купчая	Купчий

Л

Лавра	Лавр
Латифундизм	Латифундизм
Левые коммунисты	Шола коммунист-влак
Летопись	Курымсерыш
Либерализация цен	Акым либерализироватлымаш
Либерализм	Либерализм
Лига наций	Нацый-влакын лигышт

М

Мануфактура	Мануфактур
Марксизм	Марксизм
Матриархат	Матриархат, аванкучем
Медно-каменный век (энеолит)	Вўргене-кў курым (энолит)
Медный бунт	Вўргене сёғыш
Мезолит	Мезолит
Меньшевизм	Меньшевизм

Меркантилизм	Меркантилизм
Местничество	Верланымаш
Метрология	Метрологий
Метрополия	Метрополий
Мещане	Мещан-влак
Милитаризация	Милитаризаций
Миниатюра	Миниатюр
Министерство	Министерстве
Мирное сосуществование	Тыныс илыш дene илымаш
Мирный договор	Тынысылык ойпидыш
Мировая война	Түнгімбап сар
Миссионер	Миссионер
Модернизация	Модернизаций, кызытандымаш
Модернизм	Модернизм, кызытантме
Мозаика	Мозаике
Монархия	Монархий
Монастыри	Монастырь-влак
Монгольско-татарское иго	Монгол-татар шығыремдылмаш
Монокультурное хозяйство	Ик культурым ончен күштүшө озанлык
Монополия	Монополий

Н

Надел	Пайыл
Наместник	Наместник, кундемвуй
Народничество	Народникмыйт
Народное ополчение	Калык ополчений
Народный трибун	Калык трибун
Натуральное хозяйство	Натурад озанлык
Натуральный оброк	Арвер оброк
Научно-техническая революция	Шанче-технике революций
Национализация	Национализироватлымаш, калыканымаш
Национальный вопрос	Калыkle йодыш
Наша эра (новая эра)	Мемнан саман (у саман)
Немецкая слобода	Немыч слобода
Неолит	Неолит
Нестяжатели	Нестяжатель-влак
Нобилитет	Нобилитет
Новая экономическая политика	У экономике политике
Новейшее время	Кызытсе пагыт
Новое время	У жап
Новое политическое мышление	Политикым у семын виктарымаш
Новоевропейская цивилизация	У Европысо цивилизаций
Номенклатура	Номенклатур
Нумизматика	Нумизматике

О

Оброк	Оброк
-------	-------

Община	Ямагат
Огнищанин	Огнишан
Окольничий	Окольничий
Оппозиция	Оппозиций
Опричнина	Опричине
Организация объединенных наций (ООН)	Иктыш ушнышо наций-влакын организацийшт
Организация северо-атлантического договора (НАТО)	Йүдвел-атлантик ушем (НАТО)
Организация стран варшавского договора (ОВД)	Варшавысе договорыш пурышо эл-влакын ушемышт (ОВД)
Орда	Орда
Орден	Орден
Ордынский выход	Ордалан пұымаш
Оружие	Саркурал
Отечественная война	Ачамланде сар
Откуп	Откуп, оксатар
Отрок	Рвезаш
Оттепель	Левештмаш
П	
Палеография	Палеографий
Палеолит	Палеолит
Партия	Партий
Патриарх	Патриарх
Патриархат	Патриархат
Патриция (букв. – имеющие отцов)	Патриций
Первая мировая война	Икымше тұнямбал сар
Первобытные (архаическое) общество	Акрет йўла годсо (тошто) ильшийыжын
Пергамент	Пергамент
Перелог	Такыр
Переписные книги	Еңым возымо книга-влак
Перестройка	Савырголтыш
Периферия	Периферий, мұндырлук
Петиция	Петиций
Писцы	Серыче-влак
Плебей (в переводе – простой народ)	Плебей (кусараиғын – тыглай калық)
Плинфа	Плинфе
Погост	Погост, села
Подати	Йозакоса
Подворное обложение	Сурт еда шеледымаш
Подол	Энгерлан, корембал
Подсечно-огневая система земледелия	Руэн-йўлатен почмо нуреш пасупашам шуктымаш
Подушная подать	Чон налог
Пожилое	Ильшаашлық окса
Политическая раздробленность	Политике шотышто шелалт шолдырыгымаш

Политическое развитие	Политический виянгмаш
Полюдье	Даным погымаш, калықұмбак лекмаш
Поместье	Помещик мланде
Помещик	Помещик
Популизм	Популизм
Посад (посадские люди)	Посад (посадыште ильше-влак)
Посадник	Посадник
Постиндустриальная цивилизация (информационное общество)	Постиндустриал цивилизаций
Постмодернизм	Постмодернизм
Пошлины	Пошлин
Приватизация	Приватизаций
Приказы	Приказ
Продналог	Продналог
Продовольственная диктатура	Кочкышвундо диктатур
Продовольственные отряды	Кочкышвундым погышо отряд
Продразверстка	Продразверстко
Пролетариат	Пролетариат
Просвещение	Сотемдарымаш
Просвещенная монархия	Сотемдарыме монархий
Профсоюзы	Профушем-влак
Путч	Путч

Р

Раб	Кул
Рабочий вопрос	Пашазе йодыш
Рабство	Куллык
Радикализм	Радикализм
Разоружение	Саркуралым пытарымаш
Разрядные книги	Разряд книга-влак
Реабилитация	Реабилитаций
Ревизия	Ревизий
Революция	Революций
Регент	Регент
Рекрутская повинность	Некрутыш налмаш
Рента земельная	Мландадар
Репарация	Репараций
Репатриация	Репатриаций
Репрессия	Репрессий
Республика	Республик
Референдум	Референдум
Реформа	Реформо
Реформация	Реформаций
Речные цивилизации	Энер цивилизаций
Римская цивилизация	Римисе цивилизаций
Род	Тукым
Рубль	Тенге
Русская правда	Руш кере

Рында
Рыночная система в экономике

Рынде
Экономикиште ужалыме-налме
радамым күчтүлтмаш.

C

Самодержавие
Светские феодалы
Своды летописные
Секта
Секуляризация
Сенат
Сентиментализм
Сепаратизм
Синод
Скань
Славянофильство
Слобода
Служилые люди
Смерды
Смешанная система в экономике
Смута (смутное время)
Совет экономической взаимопомощи
(СЭВ)
Советы
Совинформбюро
(советское информационное бюро)
Совхоз (советское хозяйство)
Соляной бунт
Сословие
Сословно-представительная монархия

Соха
Социал-демократия
Социализм
Социальное развитие
Средневековая европейская
цивилизация
Средние века
Сталинизм
Стан
Стоицизм
Стольник
Страны «третьего мира»
(развивающие страны)
Стрельцы
Стряпчий
Судебник
Схизма

Шкеткучем
Сото феодал-влак
Курымсерыш погын
Секте
Секуляризаций
Сенат
Сентиментализм
Сепаратизм
Синод
Скань
Славянофилмыйт
Слобода
Службышто улшо ең-влак
Смерд-влак
Экономикиште варналтше системе
Пудыранчык (пудыраныме пагыт)
Экономике шотышто вашполыш канаш
(СЭВ)
Совет, канаш
Совинформбюро

Совхоз
Шинчал бунт
Сословий
Сословийла гычат пуртымо енан
минархий
Шога
Социал-демократий
Социализм
Ильшкыл виянмаш
Кокла курымласе Европын
цивилизацийже
Кокла курымла
Сталинизм
Стан
Стоицизм
Үстелвуй
«Кумшо түнгесе» эл-влак
(виянме корныш шогалше эл-влак)
Стрелец, пикшизе
Стряпчий
Судебник
Схизме

Т

Теневая экономика
 Теократия
 Террор
 Тиун
 Товарное хозяйство
 Тоталитаризм
 Традиционализм
 Традиционная система в экономике
 Тягло
 Тяглые люди (крестьяне, посадские люди)

Үмүл илыш
 Теократий
 Террор
 Тиун
 Сатулышо озанлык
 Тоталитаризм
 Традиционализм
 Озанлыкым йўла почеш виктарыме радам
 Шемер порыс
 Шемер-влак (кресанық, посадыште илыше-влак)

Ү

Ударник
 Удел
 Университет
 Унитарное государство
 Урбанизация
 Уровень жизни
 Урочные лета
 Учредительное собрание

Ударник
 Пайвер
 Университет
 Унитар күгүжаныш (иктештыме күгүжаныш)
 Урбанизаций, оланмаш
 Илыш күкшыт
 Пёртүлтүмө жап
 Төнежтыше погын

Ф

Фабрика
 Фаворит
 Фашизм
 Федерация
 Феод
 Феодал
 Феодальная рента
 Фискал
 Фреска

Фабрике
 Фаворит
 Фашизм
 Федераций
 Феод
 Феодал
 Феодал ренте
 Фискал, эскерче
 Фреске

Х

Холодная война
 Холопы
 Хронограф
 Хронология

Йүштө сар
 Холоп
 Хронограф
 Хронологий, илышиогын

Ц

Царь
 Ценз
 Цензура
 Централизация государства
 Церковь
 Цехи (ремесленные)

Күгүжа
 Ценз
 Цензур
 Күгүжанышым централизоватлымаш
 Чөркө
 (Кидпаша) цех

Цивилизация

Ч

Частновладельческие крестьяне
Челобитная
Челядь
Черносошные (государственные
крестьяне)
Чин

Э

Экономическая интеграция
Экономический кризис
Экономическое развитие
Экспансия
Экспрессионизм
Экспроприация
Элита
Эмбарго
Эмиграция
Эпос
Эпоха возрождения (ренессанс)
Эпоха просвещения
Этническая общность (этнос)
Этногенез

Ю

Юродивые

Я

Язычество
Ямская повинность
Ярлык
Ярмарки
Ясак

Цивилизаций

Кидыймал кресанык-влак
Вуйшиймаш
Челядь
Шемер кресанык (кугыжаныш
кресанык)
Чин

Озанлыкым вияндыме шотышто
лишеммаш
Экономике кризис, озанлык сыныса
Экономический виянгмаш
Экспансий
Экспрессионизм
Экспроприаций, шупшын налмаш
Элите
Эмбарго
Эмиграций
Эпос
Үәмме саман (ренессанс)
Сотемдарыме саман
Посна калык (этнос)
Этногенез, калықын лиймыже

Пелеодар

Чийвера
Ямщик порыс
Тамга
Ярминта
Йозак

ДЛЯ ЗАМЕТОК
